

SLUMPVIS UTVALD

RAS-/ETNISK PROFILERING I SVERIGE

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord	3
Sammanfattning	4
English Summary	5
1. Inledning	7
2. Vad är ras-/etnisk profilering?	8
3. Vilken kunskap finns kring ras-/etnisk profilering i Sverige?	9
4. Hur kan ras-/etnisk profilering förstås?	12
5. Hur har studien genomförts?	14
6. Erfarenheter av ras-/etnisk profilering	16
Mellan frågor och svar: "Det kan inte vara en slump"	16
Mellan förnedring och motstånd: "Det är för att nedvärdera"	18
Mellan kriminalisering och kriminalitet: "Vi behöver polisen"	21
Mellan anledningar: "På vilket sätt såg jag misstänkt ut?"	22
Mellan historia och samtid: "Man visste att polisen stoppade romer"	23
Mellan övergrepp och tejudning: "Ingår jag i en hotbild mot Sverige?"	24
7. Fyra argument om ras-/etnisk profilering	26
Ett avfärdande: Färgblint polisarbete	26
En öppning: Misstag och rötägg	27
Ett erkännande: Rasifierande polispraktiker	30
En diskussion: Plats, inte ras/etnicitet	31
8. Avslutande diskussion	33
9. Referenser	35

FÖRORD

I april 2017 slår Svea Hovrätt fast att Polismyndigheten i Skåne registrerat personuppgifter i ett omfattande spaningsregister enbart på grund av att personerna är romer. Nära 4 700 personer tillerkänns ett historiskt stort skadestånd. Skånepolisens register över romer är ett exempel på när polisen agerat utifrån individens etniska tillhörighet. Det är en praktik som har historiska kopplingar, där vissa grupper i samhället har ansetts viktiga att kontrollera och övervaka.

Profilering av människor utifrån konstruerad ras eller etnisk tillhörighet som en metod i det brottsbekämpande arbetet är något som debatterats i Europa och USA sedan många år. Studier har genomförts, rättsfall har drivits och i länder som Storbritannien har problemet fått officiellt erkännande och polismyndigheter arbetar där aktivt för att identifiera och åtgärda interna brister. I Sverige har polisen konsekvent avvisat påståenden om profileringsmetod. När personer menade att de stoppades på grund av sitt utseende vid de interna utlänningskontroller som genomfördes i samband med det så kallade Reva-projektet slog polisen ifrån sig och menade att deras arbetssätt var färgblint. Reaktionerna tyder på en okunskap, eller till och med en oförmåga att se problemen, men avslöjar också hur enskilda poliser kan stå mellan motstridiga direktiv och lämnas ensamma att svara för sina handlingar. Efter att Skånepolisens register över romer avslöjades bad

polisledningen romerna om ursäkt, men det återstår att se om Polismyndigheten i grunden tar till sig av innebörden av registret och vidtar konkreta åtgärder för att undersöka grundorsakerna och förhindra att ras-/etnisk profileringsmetod används som arbetsmetod framledes.

Rättsvårdande myndigheter, inte minst polisen, har en central roll i arbetet för att säkerställa respekten för människors grundläggande fri- och rättigheter. För att polisen ska kunna utföra sitt uppdrag på bästa sätt krävs att den åtnjuter ett starkt förtroende hos allmänheten. Det är därför centralt att polisen utför sitt arbete på ett sätt som inte diskriminerar eller upplevs som diskriminerande. Denna rapport är ett första steg för att öka kunskapen om ras-/etnisk profilering i en svensk kontext, på vilket sätt det är en metod i polisarbetet, och vad konsekvenserna blir för dem som utsätts såväl som för samhället i stort. Syftet med rapporten är att lägga grunden till en mer kunskapsbaserad och konstruktiv diskussion kring arbetsmetoder, effektivitet och konsekvenser. Vår förhoppning är att rapporten kan bidra till att åtgärder vidtas för att stärka polisen genom att säkerställa arbetsmetoder som präglas av objektivitet och som uppfattas som rättvisa.

John Stauffer
Chefsjurist, Civil Rights Defenders

SAMMANFATTNING

Denna studie är en del av en rapportserie från Kriminologiska institutionen på Stockholms universitet. Den är framtagen av kriminologen Leandro Schclarek Mulinari på uppdrag av Civil Rights Defenders. Studien är kvalitativ och bygger på intervjuer med såväl poliser som människor som drabbas av ras-/etnisk profilering. Intervjupersonerna är afrosvenskar, muslimer och romer, i huvudsak från storstädernas marginaliserade bostadsområden. Rapportens övergripande syfte är att fördjupa förståelsen av ett omdebatterat men understuderat fenomen i Sverige.

Att stoppas av polisen på grund av ras/etnicitet är en återkommande erfarenhet hos vissa grupper. När studiens informanter återger händelser där ras/etnicitet är en faktor vid kontroller beskrivs främst vardagliga situationer: de kör bil, korsar gränser eller rör sig i offentliga miljöer. Att ofta stoppas av polisen skapar en känsla av att utan orsak behandlas som potentiell förövare. Informanterna beskriver också hur de ibland misstänkliggörs när de själva är brottsoffer.

Studien redogör för de likheter och skillnader i polisbemötande som förekommer mellan olika etniska minoriteter och grupper som rasifieras. Intervjuer med romer synliggör den historiska kontinuitet

som profileringen måste förstås utifrån. Muslimers erfarenheter kräver en analys av hur Säpo:s aktiviteter pekar ut denna grupp.

Ur ett polisperspektiv är frågan om ras-/etnisk profilering känslig och kritik mot kåren avfärdas ofta. De poliser som intervjuas i rapporten förstår det egna arbetet som färgblint. Den dominerande förklaringen är att människors bakgrund och utseende inte spelar någon roll. Till skillnad från de grupper som drabbas upplever alltså inte polisen att ras/etnicitet är en faktor som villkorar vilka som utsätts för kontroll och övervakning.

Tre argument framträder när erfarenheter av ras-/etnisk profilering begripliggörs utifrån polisens logik. För det första uttrycker informanterna att det finns ruttna äpplen inom kåren, liksom i övriga samhället. Ras-/etnisk profilering reduceras till enskilda händelser, till en anomali. För det andra förstås vissa sysslor, till exempel utlänningskontroller, som ofrånkomligt rasifierande. Det tredje argumentet är kopplat till plats: vissa bostadsområden är mer brottsutsatta än andra. Det förklarar varför etniska minoriteter och grupper som rasifieras oftare stoppas av polisen.

ENGLISH SUMMARY

This study is part of a report series from the Department of Criminology at Stockholm University. It is developed by the criminologist Leandro Schclarek Mulinari on behalf of Civil Rights Defenders. The study is qualitative and based on interviews with police officers, as well as individuals who have been subjected to racial/ethnic profiling. The interview subjects are Afro-swedes, Muslims and Roma, mainly from marginalised residential areas of major cities. The report's overall aim is to deepen the understanding of a much-debated but under-examined phenomenon in Sweden.

Being singled out by the police due to race/ethnicity is a common experience for certain groups. When the study's subjects recount experiences where race/ethnicity is a factor in controls, everyday situations are primarily described: driving, border crossings or interactions in public spaces. To be stopped frequently by the police produces a feeling of being treated as a potential perpetrator for no reason. The interview subjects further describe the suspicion they face, even when they are victims of crime.

The study highlights the similarities and differences in how police treatment is experienced by different ethnic minorities and racialised groups. Interviews with Roma demonstrate the historical continuity through which

racial/ethnic profiling in Sweden must be understood. Experiences by Muslims demand an analysis of how this group is singled out by the Swedish Security Service (Säpo).

From a police perspective, the issue of racial/ethnic profiling is sensitive, and criticism against the police is often dismissed. The police officers interviewed in this report describe their own work as colour-blind. The dominant perspective is that an individual's background and appearance is not considered. In contrast to the affected groups, the police do not experience race/ethnicity as a factor that determines who is subjected to controls and surveillance.

When experiences of racial/ethnic profiling are explained through the logic of the police, three arguments appear. First, the police officers suggest that there are bad apples within the force, just as in society in general. Racial/ethnic profiling is reduced to individual events, to an anomaly. Second, certain work, such as immigration control, is understood as inherently racialised. The third argument is connected to location: certain residential areas are more crime-ridden than others. This explains why ethnic minorities and racialised groups are stopped more often by the police.

1. INLEDNING

I kölvattnet av USA:s krig mot droger utvecklas i början av 1980-talet profiler i syfte att stoppa misstänkta kurirer på flygplatser. Detta expanderas senare till motorvägar och poliser utbildas för att identifiera potentiellt kriminella förare. Effekten blir att svarta och människor med bakgrund i Latinamerika stoppas för mindre allvarliga förseelser i aldrig tidigare skådad utsträckning. Detta ger upphov till ordleken *Driving While Black* eller *Driving While Brown* (DWB). Begreppen refererar till lagöverträdelsen *Driving While Intoxicated* (DWI) och pekar ut ras/etnicitet som en avgörande kategori i poliskontroller (Rusell, 1998; Harris, 2006; Meeks, 2010).

En akademisk term som tar fasta på polisens kategorisering på basis av utseende och föreställningar om bakgrund är ras-/etnisk profilering. I en svensk kontext är samtalet om detta fenomen fortfarande i sin linda. Termen introduceras under 2000-talet via USA, dels genom nyheter kopplade till drogbekämpning, dels som en effekt av kriget mot terrorismen. En enkel sökning i mediearkivet Retriever ger följande resultat: mellan 2000 och 2012 har "rasprofilering" och "etnisk profilering" sammanlagt 57 träffar. 2013 har siffran stigit till 201. Detta kvantitativa språng är kopplat till den nyhetsrapportering som följer på avslöjandet om Skånepolisens register på över 4 000 romer.¹ Det är också ett utslag av debatten kring jakten på papperslösa i Stockholms tunnelbana.²

2013 äger också kravaller rum i Stockholmsförorten Husby. De boendes frustration, inte minst i relation till polisen, har lyfts fram som en orsak till att situationen eskalerar (de los Reyes, et. al., 2014). Händelserna kan ses som ett uttryck för ett mönster som sedan decennier

upprepar sig i segregerade storstäder. Det som förenar kravallerna i Husby med de mytomspunna upplöpan i Brixton 1981, gatustriderna i Los Angeles 1992 och sammandrabbningar i franska förorter mellan ungdomar och polis, är den tändande gnistan. Vid 29 av de 48 större upplöpan i Frankrike under 1990-talet anses polisen ha varit den utlösande faktorn (Dikec, 2007).

I Los Angeles reagerar invånarna på att polisen inte döms för ett våldsam samt gripande av en svart man, i Brixton föregås händelserna av en massiv polisinsats där tusentals i huvudsak svarta ungdomar stoppats på gatan (Keith, 1993). I Husby skjuter polisen en äldre man till döds med ett skott i huvudet och går sedan ut med felaktiga uppgifter kring omständigheterna (Schierup, Ålund & Kings, 2014).

I tider där krav på hårdare tag, fler poliser, mer kontroll och övervakning är den dominerande kriminalpolitiska linjen, är detta viktigt att hålla i minnet. Polisen är den myndighet som har till uppgift att säkerställa lag och ordning, ibland med våld om så krävs. Målet är att upprätta gränser mellan kriminella och laglydiga, men i praktiken upprätthålls också ojämlika maktförhållanden baserade på ras/etnicitet. Polisen har samtidigt ett svårt samhällsuppdrag: att förhindra och förebygga brott. Arbetsbeskrivningen aktualiserar en konflikt mellan rätts-säkerhet och effektivitet, som i sin tur knyter an till frågor om kårens legitimitet och principen om likhet inför lagen.

Det som förenar kravallerna i Husby med de mytomspunna upplöpan i Brixton 1981, gatustriderna i Los Angeles 1992 och sammandrabbningar i franska förorter mellan ungdomar och polis, är den tändande gnistan.

1) ROMREGISTRET

2013 avslöjas att Skånepolisen har ett register med titeln "Kringresande". Det omfattar en betydande del av den romska befolkningen i Sverige. Totalt är 4 673 personer registrerade, varav 1 104 barn under 15 år. 52 av dessa är tvååringar, 82 treåringar och 83 fyraåringar. Enligt polisen är syftet med registret att kartlägga kriminella nätverk. Man hävdar att det inte rör sig om ett etniskt register, utan en arbetsfil. En majoritet är dock ostraffade och inte misstänkta för brott. Att barn ingår förklaras med behovet att kartlägga vuxnas identitet, samt genom påståendet att de kan användas som redskap för kriminalitet, till exempel för att smuggla droger. Civil Rights Defenders driver en process om etnisk diskriminering. I både tingsrätten och hovrätten döms staten mot sitt nekande. Justitiekanslern beslutar att alla som registrerats ska ersättas med 35 000 kronor.

2) INRE UTLÄNNINGSKONTROLL

2013 skapar polisens ID-kontroller i Stockholms tunnelbana stor uppståndelse. Kontrollerna kopplas samman med Reva, ett samarbetsprojekt mellan Polismyndigheten, Kriminalvården och Migrationsverket som syftar till att effektivisera utvisningen av papperslösa. Enligt uppgifter i media träffar kontrollerna fel i nio fall av tio. Människor vittnar om att de blivit stoppade på grund av sitt utseende, och polisen anklagas för ras-/etnisk profilering. Rikspolisens egen tillsynsrapport (2014) kommer emellertid fram till att de inre utlänningskontrollerna fungerat väl och att de inte baserats på människors utseende, bakgrund eller språk. I rapporten ges detaljer från fyra regioner: Polismyndigheten i Jönköping, Södermanland, Västmanland och Stockholm. 2013 gör dessa myndigheter totalt 15 587 inre utlänningskontroller. Ungefär 14 procent leder till åtgärd i form av verkställighet eller överlämnande till Migrationsverket.

Det är viktigt att hålla i minnet att ras-/etnisk profilering både kan förstås som en kriminaliseringsprocess av specifika grupper, tätt knutet till frågor om stereotyper, strukturell diskriminering och rasism, och som en nödvändig del av polisens brottsbekämpning (jmf. Heumann & Cassak, 2003; Hydén & Lundberg, 2004; Welch, 2007).

I Sverige har undersökningar av ras/etnisk profilering länge lyst med sin frånvaro, jämfört med exempelvis USA och England. I dessa länder finns en riklig tillgång till statistik, och en forskningstradition kring fenomenets olika aspekter. Denna kvalitativa studie är ett försök att expandera förståelsen av ras-/etnisk profilering i Sverige.

2. VAD ÄR RAS-/ETNISK PROFILERING?

Rasism är ett system av dominans som fungerar genom upprätthållandet av ojämlika maktförhållanden baserat på ras/etnicitet. Ras är en socialt konstruerad kategori och den process genom vilken vissa kroppar konstrueras som icke-vita benämns som rasifiering (Omi & Winant, 1986: 64). Samtidigt finns det i Sverige grupper – till exempel romer – som definierar sig själva som en etnisk minoritet och som har denna officiella status. Därför används begreppet ras-/etnisk profilering genomgående i studien, om inte andras arbeten citeras.

Det finns ingen enhetlig definition av ras-/etnisk profilering. Som polispraktik ställs det ofta mot principen om likhet inför lagen. Frågan diskuteras i ljuset av rasism och strukturell diskriminering, såväl medveten som omedveten (jmf. Martens, Shannon & Törnqvist, 2008; Meeks, 2010). Den grundläggande frågan är varför vissa grupper i oproportionerlig utsträckning är föremål för polisens intresse. Begreppet används dock

Den grundläggande frågan är varför vissa grupper i oproportionerlig utsträckning är föremål för polisens intresse.

på olika sätt, även om ras/etnicitet generellt ses som en avgörande faktor i samband med identitetskontroller, övervakningsverksamhet,

terrorismbekämpning och visitering av fotgängare, fordon och resenärer. Två konkurrerande linjer går att urskilja kring ras-/etnisk profilering, en snäv och en bred.

Under the narrow definition, racial profiling occurs when a law enforcement action is based on the race of the suspect, so that race is the sole criterion for questioning, stopping, or searching a suspect (Ramirez, Hoopes & Quinlan, 2003: 1204).

Styrkan i en snäv definition är dess möjlighet att fånga ras-/etnisk profilering i siffror. Definitionen har fått stort genomslag, bland annat eftersom sociala rörelser i England och USA krävt att polisen ska registrera vilka

Utgångspunkten är intervjuer med personer ur grupper som utsätts för profilering, liksom med poliser.

De frågeställningar som vägleder rapporten är: Hur erfars ras-/etnisk profilering i Sverige? Vad får det för konsekvenser? Hur kan ras-/etnisk profilering begripliggöras ur ett polisperspektiv? Intervjuerna analyseras utifrån två ansatser. Å ena sidan tydliggörs de situationer som föranleder att etniska minoriteter och grupper som rasifieras talar om fenomenet. Å andra sidan formuleras de bärande argument genom vilka poliser förklarar och förstår dessa erfarenheter i relation till sin yrkesutövning.

de väljer att stoppa och föra statistik på basis av ras/etnicitet. Därmed finns en stor mängd data tillgänglig, med hjälp av vilken forskare visat på tydliga skillnader i polisens kontroll av olika grupper.³ Styrkan med en snäv definition är emellertid också dess svaghet. En definition som utgår från en enskild faktor begränsar förståelsen av vad som ryms i polisens profilerande praktiker. Frågor om ras/etnicitet är också tätt sammanknutna med kön, ålder och plats. Dessutom synliggör inte den snäva definitionen att frågor om

3) OPROPORTIONERLIG KONTROLL

- En svart person i Storbritannien löper fyra och en halv gång så stor risk att stoppas och visiteras av polisen som en vit (Ministry of Justice, 2015: 30). En rapport från Equality and Human Rights Commission (2010) konstaterar att denna siffra pendlat mellan fyra och åtta sedan 1995. Effekten av "stop and search" är begränsad. Kriminell aktivitet upptäckts endast i 0,2 procent av fallen. Andra siffror indikerar att det är 37 gånger så stor risk för etniska minoriteter och grupper som rasifieras att bli kvarhållna på flygplatser i England. För människor med bakgrund i Asien är risken 80 gånger så stor (Faith Matters, 2016).
- Siffror från New York visar att svarta män och män med bakgrund i Latinamerika i åldersspannet 14 till 24 år stoppas i 38,6 procent av fallen, trots att de bara utgör 4,7 procent av stadens befolkning. 90 procent av tillfällena följs stoppet inte upp av någon åtgärd från polisen. Enligt en rapport från Amnesty International (2004) rapporterar uppemot 32 miljoner, det vill säga tio procent av USA:s befolkning, att de har blivit utsatta för ras-/etnisk profilering.
- EU har genomfört en enkät om minoriteter och diskriminering (EU-Midis, 2010) som består av intervjuer med 28 500 slumpmässigt utvalda människor. Där framgår att i samtliga medlemsländer har endast personer med minoritetsbakgrund stoppats tre eller fler gånger av polis under den senaste tolv månadersperioden. I genomsnitt har 35 procent av männen med minoritetsbakgrund respektive 14 procent av kvinnorna stoppats under den senaste tolv månadersperioden.

ras-/etnisk profilering kan aktualiseras också när människor begår lagöverträdelser, till exempel när förare från vissa grupper i oproportionerlig grad stoppas för mindre allvarliga förseelser. Därmed osynliggörs centrala aspekter av problemets kärna.

The narrow definition of ethnic profiling fails to capture the reality of policing on the streets during which officers base decisions on a number of factors that may include or be related to a person's perceived ethnicity. Ethnic profiling may be caused by the purposefully racist behavior of individual officers, but it may also result from the unconscious use of racist stereotypes, and it can reflect institutional factors such as unequal enforcement of the law or deployment patterns that have a disparate impact on ethnic minority groups (Justice initiative, 2006: 17–18).

En bred definition av ras-/etnisk profilering öppnar upp för en mer komplex förståelse av fenomenet. Profilering förstås ur detta perspektiv som praktiker där ras/etnicitet är en avgörande faktor i polisens verksamhet, något som befäster ojämlika maktförhållanden. Denna breda definition vägleder studien och är i linje med dess kvalitativa ansats. Utgångspunkten är att erfarenheter av ras-/etnisk profilering bör betraktas som mångfacetterade, samtidigt som behovet av kvantitativa studier understryks (jmf. Etienne, 2010: 1527). Genom att låta empirin ligga till grund för analysen av svenska förhållanden frångås också problematiken kring att på ett enkelt sätt överföra en definition från en kontext till en annan. På så sätt möjliggörs en undersökning av fenomenets olika aspekter utifrån informanternas perspektiv (jmf. Buerger & Farrell, 2002: 273).

Rapporten definierar ras-/etnisk profilering som en åtgärd som, i syfte att förebygga och bekämpa brottslighet, drabbar etniska minoriteter och grupper

som rasifieras. Praktiken förstås därmed inte som ineffektiv eller rättsvidrig till sin natur, även om så ofta är fallet.⁴ Ibland träffar polisen trots allt rätt. Genom historien har det dessutom funnits lagstadgat stöd för brottsbekämpande åtgärder med fokus på etniska minoriteter och grupper som rasifieras. Ofta implementerar polisen helt enkelt lagen, och lagen kan i sig vara utformad på ett sätt som legitimerar ras-/etnisk profilering (jmf. Rusell, 1998; Bonikowski, 2004; Glover, 2009).

Rapporten definierar ras-/etnisk profilering som en åtgärd som, i syfte att förebygga och bekämpa brottslighet, drabbar etniska minoriteter och grupper som rasifieras.

4) INEFFEKTIV PROFILERING

I en rapport från Amnesty International (2004) beskrivs riskerna med ras-/etnisk profilering genom exempel från USA:s historia.

- 1901 mördas landets president William McKinley av Leon Czolgosz, anarkist och son till polska migranter. Säkerhetsvakter har före attentatet fokuserat på Jim Parker, en svart man som de uppfattat som misstänkt. Det visar sig emellertid att Parker är polis. Hans agerande leder dessutom till att presidenten räddas från att bli skjuten av en tredje kula.
- 1942, efter attacken mot Pearl Harbor under andra världskriget, tvångsinterneras uppemot 110 000 människor med japanskt ursprung bosatta i USA. De betraktas som säkerhetsrisker. Under själva kriget döms totalt tio personer för spioneri. Ingen av dessa har bakgrund i Japan.
- 1995 dör 168 människor vid en bombning av en byggnad i Oklahoma City. Över 600 personer skadas. Timothy McVeigh, en militärveteran med rasistiska sympatier, lyckas undfly medan polisen fokuserar på att hitta terrorister med arabiskt utseende.

3. VILKEN KUNSKAP FINNS KRING RAS-/ETNISK PROFILERING I SVERIGE?

Det finns ingen utbredd forskning om ras-/etnisk profilering i Sverige. En del rapporter, utredningar och avhandlingar har dock studerat polisens relation till etniska minoriteter och grupper som rasifieras. Av dessa framgår att ras/etnicitet länge har varit en central kategori i polisarbetet.

Regeringen har till exempel tagit fram en vitbok över statens övergrepp mot romer, där polisen har haft en avgörande roll (Ds 2014:8). 1935 upprättar Malmöpolisen ett register över 1600 personer som klassificeras som "tattare". Poliser reste runt i södra Skåne för att fotografera hela familjer och i akterna finns information om såväl vuxna som barn och avlidna

(Ericsson, 2015). Diskrimineringsombudsmannen har dragit paralleller mellan denna kartläggning och Skånepolisens register över romer från 2013 (Broberg, 2014; jmf. Diskrimineringsombudsmannen, 2014).

Ras/etnicitet har också länge varit en central kategori i polisens terrorismbekämpning. I samband med mordet på Olof Palme föreslog spaningsledaren Hans Holmér att Stockholms stadion skulle användas för att internera kurder som misstänktes ha samröre med PKK, Kurdistans arbetarparti (Cantwell, 2017). Numera har fokus förskjutits till muslimska grupper. Parallellt med att den nuvarande terrorlagstiftningen infördes 2003 började Säpo bedriva förebyggande arbete i form

av öppen kontaktverksamhet. I detta ingår att bygga relationer med strategiskt viktiga muslimska aktörer, men också att genomföra så kallade frivilliga samtal, i huvudsak med ungdomar som anses vara i riskzonen för säkerhetsshotande verksamhet (Säkerhetspolisen, 2010).⁵ Forskare har varnat för hur muslimer till följd av detta riskerar att misstänkliggöras utan att ha begått brott. När gränsen mellan radikala åsikter och lagöverträdelse tunnare ut riskerar grundlagsstadgade fri- och rättigheter att åsidosättas (jmf. Flyghed, et.al., 2011).

5) SÄPO:S TERRORBEKÄMPNING

Utöver traditionellt underrättelsearbete är en del av Säpo:s brottsförebyggande strategi att skapa goda relationer med svenska muslimer. Sedan 2003 bedrivs öppen kontaktverksamhet. Syftet är att bidra till dialog, som i förlängningen ska motverka radikaliserings och extremism. Inom Säpo finns det en förståelse för att detta arbete kan bidra till stigmatisering. I rapporten *Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige* (2010) beskrivs att Säkerhetspolisens kontaktverksamhet nämns ”i positiva ordalag” av informanterna i studien. ”Vissa framförde dock åsikten att det känns märkligt, och ibland även stigmatiserande, att den enda kontakten mellan muslimska föreningar och svenska myndigheter sker just med Säkerhetspolisen” (Säkerhetspolisen, 2010: 99). I samma rapport beskrivs också att Säpo håller frivilliga samtal, i huvudsak med ungdomar som uppfattas vara i riskzonen för ”säkerhetsshotande verksamhet”. Det framgår inte hur många samtal som hålls eller hur ungdomarna identifierats. De som kallas till dessa samtal är inte misstänkta för brott.

Ras-/etnisk profilering har också diskuterats i ljuset av satsningar mot kriminalitet i områden där etniska minoriteter och grupper som rasifieras är överrepresenterade. I den statliga utredningen *Sverige inifrån: Röster om etnisk diskriminering* (SOU 2005: 69) dokumenteras erfarenheter av ras-/etnisk profilering

Frågan om ras-/etnisk profilering aktualiseras också vid gränskontroller. Inte minst muslimer och förmodade muslimer är en särskilt sårbar grupp.

En studie baserad på intervjuer med ungdomar i just Rosengård visar att återkommande kontroller ligger till grund för hat mot ordningsmakten och är ett motiv bakom stenkastning mot polisen (Hallin, et.al., 2010). Att polisen identifierat 61 bostadsområden som prioriterade i det brottsbekämpande arbetet är relevant i sammanhanget (Polisen, 2017).⁶ Flertalet av dessa har en befolkning som till en majoritet består av etniska minoriteter och grupper som rasifieras. Ett av dessa är

Stockholmsförorten Husby som 2013 var centrum för kravaller. I studier kring upploppens orsaker betonas hur polisens vardagliga kontroller låg till grund för en frustration som fick handgripliga uttryck (jmf. de los Reyes, et.al., 2014; Schierup, Ålund & Kings, 2014).

6) UTSATTA OMRÅDEN

Sedan 2015 identifierar polisen ett antal stadsdelar runt om i Sverige som särskilt utsatta. I rapporten från 2017 uppgår dessa till 61 stycken, åtta fler än 2015. Enligt polisen förenas områdena av utbredd kriminalitet. Samtidigt betonas den sociala utsattheten, till exempel att cirka 40 procent lämnar grundskolan utan gymnasiebehörighet. Riksgenomsnittet ligger runt 12–13 procent. Mot denna bakgrund konstateras att situationen är långt mer ”komplex än en kriminell företeelse” (Polisen, 2017: 36). I 2015 års rapport tydliggörs vilka slags platser som i huvudsak identifierats: miljöprogramsområden som växt fram under 1970-talet och bebos av ”människor med svaga ekonomiska resurser, ofta med invandrarbakgrund eller i socialt utanförskap” (Polisen, 2015: 8).

Frågan om ras-/etnisk profilering aktualiseras också vid gränskontroller. Inte minst muslimer och förmodade muslimer är en särskilt sårbar grupp (Kumlin, 2014; Bursell, 2016). Genomförandet av inre utlänningskontroller i Stockholms tunnelbana 2013 ökade medvetenheten om ras-/etnisk profilering bland allmänheten och opinionsbildare (jmf. Arena idé, 2014). Regeringens förslag om att polisen utan misstanke om brott ska kunna genomföra razzior på arbetsplatser i jakt på papperslösa har av 43 forskare kritiserats för att legitimera ras-/etnisk profilering (Lind, et.al., 2016). Också det juridiska utrymme som idag reglerar vad som utgör skäligen misstanke, vilket polisen alltjämt behöver ha för att kunna göra ingripanden, beskrivs som oklart. Detta medför att magkänslan ofta får styra, en godtycklighet som får konsekvenser för rättssäkerheten (Andersson, 2016).

Den mest omfattande vetenskapliga studie där relationen mellan ras-/etnisk profilering och gränskontroller diskuteras är avhandlingen *Inre utlänningskontroll i polisarbetet – mellan rättsstatsideal och effektivitet i Schengens Sverige* (Hydén & Lundberg, 2004). Forskningen bygger på deltagande observation samt intervjuer med poliser. Här beskrivs profilering som ett nödvändigt arbetsredskap i jakten på personer som inte anses ha rätt att vistas i Sverige. De intervjuade poliserna åberopar fingertoppskänsla och intuition, att människor stoppas för att de ser ”skumma ut” eller ”inte passar in”. Det handlar om ras/etnicitet: ”Det är klart man kollar dem som inte ser svenska ut.” Profilering beskrivs här som något automatiserat och

mer eller mindre omedvetet (jmf. Hydén, 2006). Ytterligare tre avhandlingar är centrala i sammanhanget. Den ena är *Etnifierade polispraktiker. Hur etnicitet görs i polisens vardag* (Görtz, 2015). Ras/etnicitet förstås i denna studie som en ständigt närvarande kategori i polisarbetet. Trots detta är argumentet att det inte bör länkas till frågor om rasism, främlingsfientlighet, diskriminering eller profilering, eftersom det i huvudsak rör sig om något trivialt och oskyldigt. När det gäller romer tillstår Görtz dock att det bland poliser finns en utbredd föreställning om denna grupp som kriminell. Den andra avhandlingen är Rolf Granérs *Patrullerande polisens yrkeskultur* (2004). Han undersöker förekomsten av en stereotyp polisblick, där föreställningar om invandrare kopplas samman med brottslighet. I studien diskuteras också hur poliser förklarar anklagelser om rasism:

Generellt i min studie var poliser känsliga för att tillskrivas rasistiska motiv. Återkommande påstods att det fanns enstaka rasistiska poliser som använde sin maktposition för att ge utlopp för en fördomsfullhet på samma sätt som det fanns poliser som gav utlopp för sadistiska behov i en oproportionerlig vålds-användning. (...) När man i oproportionerligt stor utsträckning misstänkte, kontrollerade och grep människor från invandrargrupper motiverades detta istället med att dessa ansågs överrepresenterade ifråga om begångna brott (Granér, 2004: 259-260).

Parallellt med denna förståelse av rasism som en konsekvens av enskilda rötter, och profileringen av specifika grupper som en effektiv brottsbekämpande metod, dokumenterar avhandlingen en generell nedsättande polisjargong gentemot etniska minoriteter och grupper som rasifieras. Frågor om rasism diskuteras också av Malin Wieslander i avhandlingen *Ordningmakter inom ordningsmakten* (2014). Hon undersöker attityder kring mångfald bland blivande poliser och visar att intolerans mot rasism kan existera parallellt med exkluderande praktiker som upprättar ett föreställt svenskt "vi" och ett "de" som tillskrivs kriminalitet. Polisen upprätthåller därmed gränser mellan det officiella Sverige respektive etniska minoriteter och grupper som rasifieras, vilket skapar hinder för social sammanhållning (jmf. Sernhede, 2006; Molina, 2006).

En rapport från Brottsförebyggande rådet konstaterar att det råder stereotypa föreställningar om bland annat romer, muslimer och afrosvenskar inom rättsväsendet (Martens, Shannon & Törnqvist, 2008: 9). Studien visar att ras-/etnisk profilering inte bara är en konsekvens av generaliserande uppfattningar och informella praktiker hos rättsväsendets representanter, utan också kan vara en följd av statliga direktiv.

Ett sådant exempel är när polismyndigheten i Stockholms län i en rapport pekade ut personer från ett visst afrikanskt land som särskilt ansvariga för heroinhandeln i Stockholm. På grundval av denna allmänna bild gavs rekommendationen att varje polismästardistrikt bör informera sina närpolisområden om vilka personer från det afrikanska landet som bodde i närpolisområdet (Martens, Shannon & Törnqvist, 2008: 30).

Studier om afrosvenskar beskriver att i synnerhet unga män drabbas av ras-/etnisk profilering. I kvalitativa undersökningar berättar informanterna om spontana polisförhör, rutinartade kroppsvisitationer samt förarkontroller (Mångkulturellt centrum, 2014: 80; Kalonaityé, Kawesa & Tedros, 2007: 25). Liknande erfarenheter dokumenteras i antologin *Den sorterande ordningsmakten: studier av etnicitet och polisär kontroll* (Peterson & Åkerström, 2013), som konstaterar att i huvudsak unga män bosatta i marginaliserade bostadsområden löper risk för ras-/etnisk profilering. I ett av bidragen intervjuas poliser som beskriver en tendens att kontrollera människor från förorten som kör i specifika bilar, eftersom deras uppsyn signalerar organiserad brottslighet (Östlund, 2013). Faran med dessa föreställningar är kanske tydligast i relation till den rasistiska seriemördaren Peter Mangs. I nära ett årtionde lyckades han undgå Malmöpolisens uppmärksamhet, eftersom de grupper han attackerade ansågs vara såväl offer som förövare i organiserad brottslighet (Gardell, 2016; Masri, 2017).

I den kvantitativa forskningen utmärker sig tre bidrag i en svensk kontext. Ett av dem är *Polisingripanden vid eget bruk av narkotika: Särbehandlas personer med utländsk bakgrund?* (Pettersson, 2005). Här undersöks samtliga registrerade fall där polisen misstänkt människor för eget bruk av narkotika i Stockholms stad år 2000. Träffsäkerhet när personer över 30 år med svensk bakgrund kroppsvisiteras är 67 procent. Träffsäkerhet för personer med utomeuropeisk bakgrund i motsvarande åldersgrupp uppgår till 24 procent. I arbetet mot eget bruk av narkotika ingriper alltså polisen på lösare grunder gentemot personer i den sistnämnda kategorin.

Den statliga utredningen *Är rättvisan rättvis? Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättssystemet* (SOU 2006: 30) är också av relevans. Den konstaterar att personer med utländsk bakgrund särbehandlas negativt i rättskedjans alla led, i synnerhet i relation till polisen. I en av studierna jämförs polisens misstankeregister med domslut från tingsrätten. Det framgår att förundersökningar med personer födda i Afrika och Mellanöstern inklusive Turkiet läggs ned i mellan 50 och 52 procent av fallen. Mest sällan läggs förundersökningar ner mot personer

med svensk och nordisk bakgrund: i mellan 35 och 37 procent av fallen. Siffrorna kan tolkas på olika sätt, men en trolig förklaringsmodell är att polisen inte tillämpar en lika noggrann prövning när etniska minoriteter och grupper som rasifieras misstänks för brott.

Ytterligare en studie erbjuder färskare siffror. Av den Europeiska unionens enkät om minoriteter och diskriminering (EU-Midis, 2017), där situationen för muslimer i 15 medlemsländer undersöks, framgår att 29 procent av 10 527 deltagare under de senaste fem åren stoppats av polis. Nio procent uppger att skälet är deras invandrarbakgrund eller etniska tillhörighet, vilket i

studien förstås som profilering. Från Sverige deltar 543 personer. Av de som stoppats av polis under de senaste fem åren kopplar 27 procent samman den senaste kontrollen med ras-/etnisk profilering. Generellt framgår att svarta muslimer i högre utsträckning blir utsatta för fenomenet.

Sammanfattningsvis är forskningen om ras-/etnisk profilering knapphändig i Sverige, såväl utifrån ett kvalitativt som kvantitativt perspektiv. I princip alla de studier som refereras till här har annat huvudfokus. Flera är dessutom över ett decennium gamla och bygger på ännu äldre empiriskt material.

4. HUR KAN RAS-/ETNISK PROFILERING FÖRSTÅS?

Varför utsätts etniska minoriteter och grupper som rasifieras för kontroll och övervakning i högre utsträckning än andra? Även om forskningen är relativt samstämmig kring att polisen oftare riktar sitt sökarskåp mot vissa föreligger teoretisk oenighet om varför det sker. Den huvudsakliga skiljelinjen går mellan ett konsensusperspektiv och ett konfliktperspektiv.

Some propose that police attention is legitimately triggered by the criminal behaviour of marginalized people, while others maintain that these individuals are subject to biased policing triggered by their marginalized status. Theoretically, this represents a disagreement over whether consensus or conflict perspectives are best suited for explaining the disproportionate use of stop-and-search procedures with marginalized people (Hayle, Wortley & Tanner, 2016: 323).

Försök att förstå ras-/etnisk profilering skriver alltså in sig i två olika teoretiska traditioner. Den ena betonar kriminalitet hos etniska minoriteter och grupper som rasifieras. Den andra fokuserar på deras status som

marginaliserade, det vill säga hur samhället är socialt och ekonomiskt skiktat utifrån ras/etnicitet.

Det betonas också att polisen bör lägga sina resurser på så kallade hotspots, platser där det statistiskt sett begås fler brott. Att dessa områden befolkas av etniska minoriteter och grupper som rasifieras går inte att ta hänsyn till.

Konsensusperspektivet beskrivs ibland som ett funktionalistiskt perspektiv. Utgångs-

punkten är att etniska minoriteter och grupper som rasifieras bör stoppas och kontrolleras av polisen i högre utsträckning än andra, för att optimera det brottsförebyggande arbetet. Det nödvändiga i att just muslimer kontrolleras som en del i terrorismbekämpning lyfts till exempel fram. Det betonas också att polisen bör lägga sina resurser på så kallade hotspots, platser

där det statistiskt sett begås fler brott. Att dessa områden befolkas av etniska minoriteter och grupper som rasifieras går inte att ta hänsyn till. Att vissa grupper utsätts för oproportionerliga kontroller är inte tecken på en diskriminerande praktik, utan konsekvenser av myndighetens ansträngning att administrera sina resurser på ett effektivt sätt. Om polisen inte fokuserar på platser där kriminalstatistiken indikerar att flest brott begås och störst otrygghet upplevs, skulle de inte göra sitt jobb. Att vissa grupper drabbas är ett oundvikligt olycksfall i arbetet (jmf. Meehan & Ponder, 2002; Roh & Robinson, 2009; Renauer, 2012).

In the hierarchy of immoral acts, isn't it preferable to harm (or some would say inconvenience) a few if it would save the lives of many? In other words, this debate about rights and wrongs quickly becomes a debate about moral consequentialism (Etienne, 2010: 1535–1536).

Avgörande för konsensusperspektivet är synen på brottslighet som en relativt objektiv fråga. Det handlar helt enkelt om att utveckla effektiva och hållbara metoder för att bekämpa kriminalitet. Polisen förstås som en myndighet som utifrån goda intentioner upprätthåller lag och ordning för alla samhällets medlemmar. Om myndighetens hantering av verksamheten leder till legitimitetsproblem är utmaningen att åtgärda detta. Studier betonar hur avgörande själva interaktionen under ett ingripande är för hur polisen uppfattas (jmf. Heuman & Cassak, 2003; Schulhofer, Tyler, & Huq, 2011). Om diskriminering och fördomar förekommer är lösningen att arbeta för bredare representation, så att kåren bättre speglar samhällets mångfald (jmf. Barlow & Barlow, 2002; Wilkins & Williams, 2008).

I skarp kontrast till konsensusperspektivet menar forskare som ansluter sig till ett konfliktperspektiv

att själva definitionen av kriminalitet legitimerar att vissa grupper i högre utsträckning stoppas av polisen. Argumentet är att det finns en direkt relation mellan kunskap, makt och den historiska kontinuitet genom vilken etniska minoriteter och grupper som rasifieras konstrueras som hotfulla element gentemot vilka samhället måste försvaras (jmf. Bonikowski, 2004; Welch, 2007; Amar, 2009).

Det grundläggande här är att undersöka relationen mellan polisens verksamhet och strukturell diskriminering som en del av samhällsapparaten (jmf. SOU 2005: 69). I USA historiserar forskare ras-/etnisk profilering genom att peka på polisens jakt på förrymda svarta slavar, samt på interneringen av människor med bakgrund i Japan under andra världskriget. I Europa lyfts romerna fram som en grupp som aldrig innefattats av samhällsgemenskapen, vars historia präglas av statligt sanktionerad rasism med inslag av profilering. Vilka grupper som hamnar i polisens sökarljus förändras över

Vilka grupper som hamnar i polisens sökarljus förändras över tid och beroende på plats. Men det som förenar de drabbade är tillhörigheten till en etnisk minoritet eller grupp som rasifieras.

tid och beroende på plats. Men det som förenar de drabbade är tillhörigheten till en etnisk minoritet eller grupp som rasifieras (jmf. Covington, 2001; Bahdi, 2003; Colacicchi, 2008; Nagra & Maurutto, 2016). USA:s misstänkliggörande av svarta

och människor med bakgrund i Latinamerika i samband med kriget mot droger, liksom kriminaliseringen av muslimer i sviterna av terrorattentaten den 11 september 2001, måste förstås mot bakgrund av detta. På samma sätt jagas inte flyktingar för att de begått brott, utan för att de utmanar nationalstatens gränser. Ras-/etnisk profilering tolkas här i relation till den politiska utvecklingen (jmf. van der Leun & van der Woude, 2011; Fassin, 2013: 218).

Ur ett konfliktperspektiv är argumentet att vi lever i en statsformation som upprätthåller skillnader baserat på ras/etnicitet. Även om kriminalpolitiken i nyliberala samhällen framställs som färgblind avslöjar praktiken dess fundament och ideologi. Polisen är en institution med uppgift att försvara såväl nationalstatens gränser som de ojämlika maktförhållanden som skiktat dess invånare (jmf. Keith, 1993; Durán, 2009; Alexander, 2012). En konsekvens av detta är kriminalisering av underordnade grupper. Det kan till exempel ta sig uttryck genom militarisering av specifika områden, övergrepp mot mänskliga rättigheter och mikroaggressioner, det vill säga diskriminering och subtilt våld i vardagen. Vilka gränser mellan "vi" och "de" som upprätts och vilka motståndspraktiker som utvecklas blir relevant här (jmf. Milovannovic & Rusell, 2001; Sernhede, 2006; Molina, 2006; Glover, 2009).

Polisens oproportionerliga fokus på etniska minoriteter och grupper som rasifieras sker också på bekostnad av att resurser inte läggs på de rika och mäktiga, vars kriminalitet i många fall är skadligare för samhället. Brottsbekämpande strategier som fokuserar på hotspots är därför inte neutrala, utan resultat av en politisk ordning där marginaliserade människor betraktas som potentiella brottslingar. Förskjutningen från den brottsbelastade individens agerande till den brottsgenererande omgivningen legitimerar att människor misstänkliggörs på förhand, samtidigt som kontroll och övervakning av etniska minoriteter och grupper som rasifieras framställs som nödvändigt. Det brottsbekämpande arbete som fokuserar på lagöverträdelser bland dessa grupper riskerar också att bli självuppfyllande, eftersom stigmatisering driver människor till att bli mer brottsbenägna (jmf. Chambliss, 1994; Rusell, 1998; Goody, 2006).

Viktigt att betona är att studier av ras-/etnisk profilering som utgår från ett konsensusperspektiv respektive ett konfliktperspektiv inte behöver stå i motsättning till varandra. Beroende på tolkningsram kan profilering av muslimer förstås som ineffektiv eller som islamofobisk. Profilering av romer kan begripliggöras som resultatet av tekniska brister i brottsstatistiken eller som en effekt av stereotypa föreställningar och antiziganism. När polisen fokuserar på specifika platser där i huvudsak svarta bor kan det förstås som ett nödvändigt ont, eller som en praktik som leder till afrofobi och strukturell diskriminering (jmf. Baas, 2001; Ramirez, Hoopes & Quinlan, 2003; Gounev & Bezlov, 2006; Lynch et al., 2013; Mångkulturellt centrum, 2014).

Undersökningar av ras-/etnisk profilering kan dessutom äga rum på en teoretisk eller empirisk nivå. Det finns till exempel en lång forskningstradition kring varför och hur en stereotyp polisblick utvecklas (jmf. Livstad, 2000; Holmberg, 2003). I en klassisk undersökning, som bygger på nio månaders observationer av hur patrullerande poliser kontrollerar och stoppar ungdomar i USA, beskriver Irving Piliavin och Scott Briar (1967) de markörer som får polisen att reagera när de interagerar med människor på gatan. Förutom ras/etnicitet rör det sig också om kön, ålder, kläder, uppträdande och utseende. Detta formar polisens föreställning om hur en kriminell person ser ut och betar sig. Svarta män med vaxat hår, mörk läderjacka och jeans väcker misstänksamhet. Om personen i fråga därtill uppfattas ha bristande respekt för ordningsmakten ökar risken för att bli stoppad.

Förutom ras/etnicitet rör det sig också om kön, ålder, kläder, uppträdande och utseende. Detta formar polisens föreställning om hur en kriminell person ser ut och betar sig.

Även om man av materialet skulle kunna dra slutsatser som ansluter sig till konflikttraditionen landar Piliavins och Briars studie i ett konsensusperspektiv. De menar att den stereotypa polisblicken inte är ett uttryck för strukturell diskriminering, rasism eller ens ruttna äpplen inom kåren. Trots att 18 av de 27 intervjuade poliserna öppet uttrycker att de ogillar svarta föreslår

forskarna att detta ska ses i ljuset av de erfarenheter de bär med sig från fältet. Poliserna fokuserar helt enkelt på människor som de mest sannolikt tror kommer att begå brott. I skärningspunkten mellan det empiriska materialet och hur det teoretiseras framträder alltså de grundantaganden på vilka skiljelinjen mellan ett konsensusperspektiv och ett konfliktperspektiv vilar.

5. HUR HAR STUDIEN GENOMFÖRTS?

Studien är framtagen på uppdrag av Civil Rights Defenders, som tillsammans med en referensgrupp utarbetat dess ramar. Referensgruppen består av personer som är förankrade i storstädernas marginaliserade bostadsområden, men också i organisationer som samlar romer, muslimer och afrosvenskar. Studien tar avstamp i referensgruppens analyser och kontaktnät. Den ansluter sig till en kunskapssyn där forskning som berör etniska minoriteter och grupper som rasifieras måste genomföras på ett sätt som inte återigen stigmatiserar eller exploaterar deras erfarenheter (Blumer & Solomos, 2004).

Undersökningen är utformad genom två parallella spår. Dessa förhåller sig till olika premisser, eftersom intervjuer dels bedrivits med poliser, dels med personer som drabbas av ras-/etnisk profilering. Vad gäller den senare kategorin har referensgruppen fungerat som grindvakter (Dalen, 2008: 37). De har varit centrala i kontakten med personer med egna erfarenheter av att stoppas och kontrolleras av polisen. Informanterna har alltså i förväg valts utifrån antagandet att de kan bidra med viktiga perspektiv till studien. Urvalet är därmed en form av strategisk selektion (Aspers, 2011: 97).

I ett första steg organiserades fem fokusgruppsintervjuer med totalt 28 personer. Fokusgruppens styrka är att den uppmuntrar ett aktivt deltagande, eftersom informanterna svarar på frågor men också kan vända sig till intervjuaren och varandra med tankar, förbehåll och egna analyser (Wibeck, 2010). I den kvalitativa

Betoningen på egna erfarenheter genomsyrar intervjuerna, eftersom ambitionen är att begränsa hörsägen, påverkan från nyhetsrapportering och andrahands erfarenheter.

traditionen används begreppet mättnad för att identifiera när materialet är tillräckligt, det vill säga när inga fler teman tillkommer i intervjuerna. Med hjälp av detta kriterium kompletterades fokusgruppsamtalen i

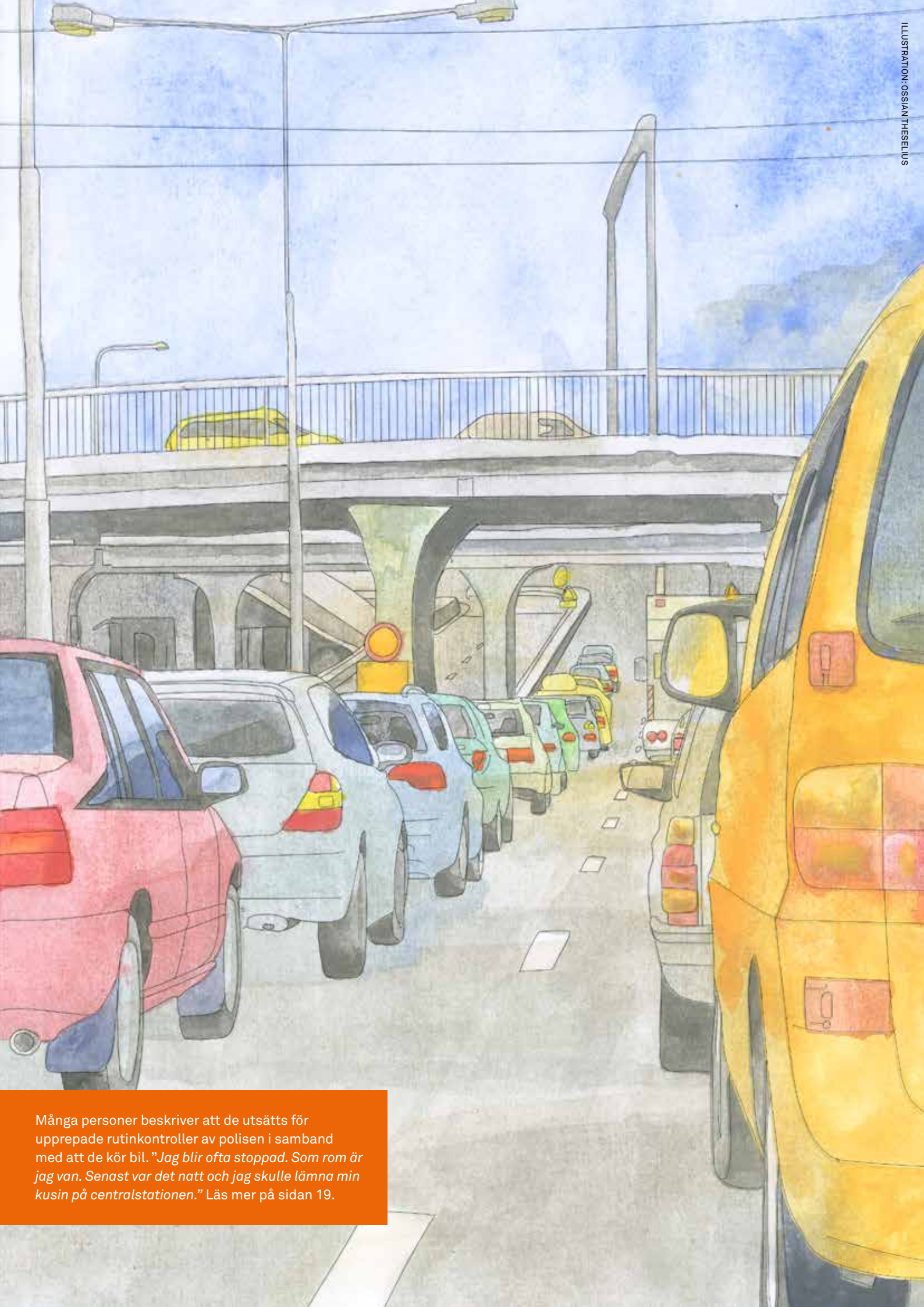
ett andra skede med åtta enskilda intervjuer. Syftet var att fördjupa kunskapen kring erfarenheter som i fokusgrupperna beskrivits som viktiga, men som berörts i begränsad utsträckning, i huvudsak genom

referenser till vad andra utsatts för. Betonningen på egna erfarenheter genomsyrar intervjuerna, eftersom ambitionen är att begränsa hörsägen, påverkan från nyhetsrapportering och andrahands erfarenheter.

Fokusgruppernas komposition skiljer sig åt. I två av dem är sammansättningen baserad på deltagare som vuxit upp i marginaliserade bostadsområden. I övriga är den gemensamma faktor ras/etnicitet respektive religion, det vill säga att informanterna identifierat sig som afrosvenskar, muslimer eller romer. Tanken med denna urvalsstrategi är att få tillgång till olika erfarenheter av profilering bland etniska minoriteter och grupper som rasifieras. Ambitionen är emellertid inte att studiens utfall ska kunna generaliseras till att täcka in alla människor som tillhör en etnisk minoritet eller grupp som rasifieras. Att intervjuer enbart genomförts i Stockholm, Göteborg och Malmö är en påminnelse om urvalsstrategins blinda fläckar. Att en majoritet av de intervjuade är män får också antas påverka materialet, såväl som att en majoritet kan klassas som unga vuxna. Av etiska skäl har inga minderåriga intervjuats. Det hade också kunnat vara relevant att ha ett specifikt fokus på ytterligare etniska minoriteter och grupper som rasifieras, till exempel samer, Sverigefinnar, judar, latinamerikaner, östeuropéer och östasiater. Studien fokuserar inte heller på specifika erfarenheter av profilering bland hbtq-personer.

Känslighet inför den spännvidd av erfarenheter som människor från olika grupper är bärare av är en viktig utgångspunkt i kodningen och analysen av det empiriska materialet. Utifrån förståelsen av ras-/etnisk profilering som en komplex fråga tar studien fasta på informanternas beskrivningar av ras/etnicitet som avgörande faktor vid interaktion med polisen. Samtidigt som rapporten eftersträvar lyhördhet inför det som förenar informanternas erfarenheter är skillnaden mellan deras möten med polisen också signifikant. Ambitionen är att fånga det spektrum av erfarenheter som formar ras-/etnisk profilering och dess konsekvenser.

Sju representanter för poliskåren har intervjuats. Fyra av dem befinner sig i beslutsfattande positioner, tre arbetar på fältet. Urvalet kom i första hand till

Många personer beskriver att de utsätts för upprepade rutinkontroller av polisen i samband med att de kör bil. *"Jag blir ofta stoppad. Som rom är jag van. Senast var det natt och jag skulle lämna min kusin på centralstationen."* Läs mer på sidan 19.

genom att identifiera poliser som uttalat sig i media eller deltagit i offentliga evenemang där ras-/etnisk profilering och angränsande ämnen diskuterats.

Målet är inte att värdera erfarenheter eller argument, utan att skapa förståelse genom att beskriva och tydliggöra mönster.

Utöver denna pragmatiska urvalsstrategi har projektet förankrats hos polisens högsta ledning, vilket banat vägen för ytterligare intervjuer. Flera av de poliser som kontaktats

avböjde dock att medverka. En polischef i Skåne, som figurerat i media i relation till romregistret, förklarar per mejl att ämnet inte längre faller "inom ramen för mitt ansvarsområde". Säkerhetspolisen meddelar via sin pressansvarig att de bedömer det som riskfyllt att svara på rapportens frågeställningar, eftersom det kan "störa vår egen operativa verksamhet". En potentiell orsak till bortfallet av informanter är ifrågasättandet av studiens relevans bland poliser. Detta förhållningssätt märks i de intervjuer som väl genomförts. Samtalen kan beskrivas som konfrontativa, i bemärkelsen att rapportens premisser ifrågasätts av informanterna (jmf. Kvale & Brinkman, 2009: 174; 254). De inleds med öppna frågor och fortlöper i friktionsfri samtalston, men stundtals positionerar sig samtliga informanter på ett sådant sätt att skiljelinjer uppenbaras.

I analysen har polisernas utsagor återgetts på ett sådant sätt att de mest framträdande argumenten tydliggörs. Vissa av dem står emot varandra, medan andra vilar på överlappande premisser. Utgångspunkten är ett försök att begripliggöra erfarenheter av ras-/etnisk profilering utifrån polisens logik. Premissen för tolkningen är alltså polisernas förståelse av sitt arbete, som ställs emot erfarenheter av ras-/etnisk profilering. Analysen vägleds av en generositetsprincip, en vilja att ge en så heltäckande bild som möjligt av de dominerande resonemangen (jmf. Beckman, 2005: 79).

Även om olika urvalsmetoder, intervjustrategier och analysverktyg ligger till grund för rapporten är dess utgångspunkt att undersöka ras-/etnisk profilering utifrån informanternas utsagor. Den deskriptiva ansatsen är avgörande. Målet är inte att värdera erfarenheter eller argument, utan att skapa förståelse genom att beskriva och tydliggöra mönster (jmf. Aspers, 2011: 37). I bearbetningen av polisernas utsagor kokas resonemang ner till bärande argument. I analysen av utsagor från etniska minoriteter och grupper som rasifieras bakas återkommande redogörelser istället samman, för att på så vis fånga erfarenheter av profilering och dess konsekvenser.

6. ERFARENHETER AV RAS-/ETNISK PROFILERING

Mellan frågor och svar:

"Det kan inte vara en slump"

I intervjuer med etniska minoriteter och grupper som rasifieras framkommer att poliskontroller är en återkommande del av mångas vardag. Informanterna kopplar samman detta med deras utseende, bakgrund och andra faktorer som fångas av kategorin ras/etnicitet. Polisen har långtgående befogenheter att agera om de misstänker att brott har eller kommer att begås. Lagrummet innebär samtidigt att enskilda bedömningar är avgörande för hur, när och mot vem tvångsmedel sätts in (jmf. Andersson, 2016). Informanterna pekar på att polisens magkänsla, som också kan beskrivas som en stereotyp blick (jmf. Holmberg 1999; Finstad 2000; Granér 2004), återkommande leder till att de misstänkliggörs.

Du vet, man hänger med grabbarna i centrum. Så kan de stoppa en fyra gånger på en kväll. Man står här [pekar], så blir man stoppad. Upptryckt mot väggen så att alla ska se. Sen går man vidare mot skolan – så blir man stoppad igen. Vi går vidare [mot en annan plats i området] så blir vi stoppade igen. Du vet, vi känner oss förföljda.

Jag har det senaste året rest fem gånger till Bryssel via Bromma. Jag blir stoppad varje gång. Och måste gå in i ett rum så att de ska kontrollera hijaben. Varje gång. Fem gånger! Det kan inte vara en slump.

För en och en halv månad sedan var det tre gånger. "Varför kör du en sådan bil?" Jag körde en Saab. Jag bara: "Du vet, de är bekväma liksom. Är det något speciellt ni söker?" "Ja, två killar." Jag bara: "Som du ser så är jag ju ensam här i bilen." "Jaha, men kan jag få ditt leg." Jag bara: "Okej, okej", utan att jiddra. Jag hade bråttom. "Har du sett en liknande bil i trakterna?" Jag bara: "Nej, ingen aning." "Varsågod. Du får köra." Jag kör, kommer till trafikljusen. Då kommer det en polisbil från andra sidan. Jag tänkte, fan inte igen. De ber mig hoppa ut ur bilen, händerna på taket. Alltså extrem jämfört med den första. De tror verkligen att det är jag. Så kontrollerar de mig. Och jag försökte förklara, men han: "Du ska fan hålla käften." Så kommer den andra kollegan, som spelade good cop: "Vart är du på väg?" Jag bara: "Jag ska till bilverkstan." Då säger de att min bil är efterlyst. Jag bara: "Det tror jag inte, för er kollega stoppade mig precis." Så såg de att det var fel. Men för att jävlas säger de till mig att sätta mig i bilen. Fem minuter, tio minuter. Jag öppnar dörren, de bara:

”Stäng dörren.” Sen kommer de fram, kastar leget på mig och kör iväg. Så tänker jag: ”What the fuck, kanske har de fått tag på den andra bilen.” Jag kör raka vägen mot Jägersro. Jag kommer till rondellen, kör mot höger. Min verkstad ligger där. Då sker det igen. Så fort de stannar mig säger jag: ”Vad fan vill ni? Ni har visiterat mig redan!” Då, hon bara [signalerar att polisen får ett anrop]: ”Ja, ja vi kommer nu.” Jag brukar ju alltid vara lugn. Men inte den här gången. Ibland behöver man step it up. Visa lite mer. Men oftast ska man vara tyst. För om man jävlas med dem, får man dubbelt upp. Låt dem göra sitt jobb. Jag vet att jag är clean. Men det är ren rasism, för att jag ser ut som jag gör.

Citaten ger en inblick i hur ras-/etnisk profilering erfars av informanterna. Det som förenar situationerna är den vardagliga kontexten. Kontroller sker när ”man hänger med grabbarna i centrum”, i samband med flygresor eller bilfärder till verkstaden. Händelserna är inte spektakulära. Även om polisvåld och rasistiska tillmälen förekommer handlar det i huvudsak om rutinkontroller. Dessa vardagliga erfarenheter är därför rapportens utgångspunkt (jmf. Kalonaityté, Kawesa & Tedros, 2007; Mångkulturellt centrum, 2014). En annan fundamental aspekt är informanternas beskrivningar av den repetitiva karaktären i ras-/etnisk profilering. En beskriver tre stopp på en dag, en annan fyra på en kväll, och ytterligare en fem stycken. Varje enskild händelse måste alltså tolkas i ljuset av informanternas ackumulerade erfarenheter.

Vi svänger här i rondellen i Alby. Så ser vi att piketbussen står parkerad. Jag säger till grabbarna: ”De kommer åka efter oss, jag svär.” Vi hinner inte ens åka. Vi åker in i rondellen och: bam. De åker fram, blåljus. De stoppar oss, tar ut oss, visiterar oss. Vi kom från Södertälje, hade bara softat lite. Ja, de ville bara provocera.

”De kommer åka efter oss, jag svär.” Nyckeln till scenen ligger i denna profetiska utsaga. Det är inte första gången informanten stoppas. Hans tidigare erfarenheter ger honom en föränt om händelseutvecklingen, som sedan infrias. Det finns tydliga paralleller med erfarenheter av ras-/etnisk profilering i USA vilka fångas genom terminologin *Driving While Black* och *Driving While Brown*. Också begreppsapparatens expanderande har bäring i en svensk kontext. Det talas till exempel om att gå/resa/flyga som svart, brun eller muslim: *Walking/Traveling/Flying While Black/Brown/Muslim* (Rusell, 1998; Meeks, 2000; Harris, 2006). Dessa platser och aktiviteter skulle kunna förstås som hotspots där etniska minoriteter och grupper som rasifieras riskerar att profileras. Men varför uppfattar informanterna att frågor om ras/etnicitet aktualiseras i samband med kontroller? Vad gör att situationer tolkas som ”ren rasism”, som en del av ett mönster vars

konsekvens är att ”vi känner oss förföljda”? Kan det inträffade vara en ”slump” och inte ett sätt att ”bara provocera”? Till och med situationer där informanter inte stoppas av polisen ingår i den erfarenhetsbank som styrker tesen om ett oproportionerligt misstänkliggörande.

Jag vet inte vad de har för radar. Men de är tränade i att upptäcka saker på ett annat sätt än vi. Bara du kommer bakom en krök har de koll på dig. Nu för någon dag sen skulle jag plocka upp en annan finskromsk kvinna. Polisen ser att hon går in i min bil. Då vänder de och börjar köra. De kör efter oss en stund, precis den tid det tar att kolla upp bilen. Sen avviker de.

Ibland är det svårt, till och med omöjligt, att veta huruvida ras/etnicitet är en avgörande faktor i kontroller. Här blir informanten inte stoppad. Ändå uppfattar hon att de ”kör efter oss en stund, precis den tid det tar att kolla upp bilen”. Bara utifrån en förståelse av profilering som systematisk blir informantens berättelse begriplig. Citatet illustrerar den magkänsla som etniska minoriteter och grupper som rasifieras utvecklar som svar på ett samhälle där polisen har ”koll på dig”. Om en blick är svår att leda i bevis är frågor mer talande.

De stod här vid tunnelbanan varje morgon, i typ en vecka. Det var någon flyktinggrej. Problemet: hela Alby ser ut som flyktingar. Varenda en. Så när man skulle gå igenom spärrarna frågade de: ”Pratar du svenska?”

Att alla ”ser ut som flyktingar” är ett problem när polisen genomför inre utlänningskontroller i vissa områden. Genom frågan ”Pratar du svenska?” upprättas en relation mellan utseende, språk och rätten att vistas i Sverige. Nationalstatens gränser flyttar in i ett bostadsområde. Två kategorier upprättas, ett svenskt ”vi” och ett kriminaliserat ”de” (jmf. Hydén & Lundberg, 2004; Durán, 2009). Ibland måste informanterna själva ställa frågor till polisen.

Senast jag blev stoppad var när vi skulle köra över [Öresunds]bron. Alla andra åkte förbi. Men vi blev stoppade. Min man har skägg. Han ser ut att vara från Mellanöstern. Det måste vara det, tänkte vi. Så jag frågade poliskvinnan: ”Varför vår bil?” Hon sa att det var en random kontroll. Men det tyckte vi var jättekonstigt.

Informanten rör sig mellan att undra och själv ge svar. Frågan till kontrollanten kan tolkas som retorisk: ”Varför vår bil?” Svaret är mannens utseende: ”Han

Det finns tydliga paralleller med erfarenheter av ras-/etnisk profilering i USA vilka fångas genom terminologin *Driving While Black* och *Driving While Brown*.

ser ut att vara från Mellanöstern.” Samtidigt lämnas en öppning för andra förståelser: ”Hon sa att det var en random kontroll.” Det pågår alltså en förhandling kring erfarenheten. Informanten kan tolka situationen som att hon är slumpvis utvald eller som ras-/etnisk profilering.

Mellan förnedring och motstånd: ”Det är för att nedvärdera”

Informanterna beskriver olika slags interaktioner med polisen. Erfarenheterna ovan kretsar kring vardagliga och rutinartade möten. Dessa kan tolkas som mikroaggressioner, uttryck för diskriminering och subtilt våld i vardagen (jmf. Milovannovic & Rusell, 2001; Alexander, 2012). Samtidigt återfinns också exempel där fysiskt våld och rasistiska tillmälen förekommer:

Jag hade precis kommit till festivalen. En person tar tag i mig bakifrån. Jag fattade inte först. Det visade sig vara en civilpolis. De letade efter någon, jag vet inte exakt. (...) Men när någon tar tag i dig reagerar du [visar en rörelse med kroppen]. Han uppfattade att jag gjorde motstånd. Slängde mig på marken. Satte ett knä i min rygg, jag skrek. Han kallade mig n-ordet. Det var det som gjorde mest ont.

Trots att intervjuerna inte domineras av denna typ av erfarenheter återfinns de alltså. Avgörande är informantens beskrivning av vad som gör ”mest ont”. Det handlar inte om att få ett knä i ryggen. Smärtan förknippas istället med att nedvärderas som afrosvensk genom ”n-ordet”.⁷ Profileringens traumatiserande konsekvenser illustreras av att flera informanter återkommer till händelser från barndomen.

7) NÄR POLISEN BEGÅR BROTT

Den som blir utsatt för ett brott av en polis kan vända sig till myndigheten för att göra en anmälan. Dessa fall behandlas då av polisens särskilda utredare. Man kan också anmäla till de tillsynsmyndigheter som har i uppgift att kontrollera polisen. De tre viktigaste är Justitieombudsmannen, (JO) Justitiekanslern, (JK) och Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden. Diskrimineringsombudsmannen (DO) kan utreda anmälningar från enskilda och även föra människors talan i domstol. Vad gäller polisverksamheten finns emellertid begränsningar: diskrimineringslagen reglerar polisens kontakt med allmänheten, det vill säga anställdas uppträdande och bemötande. Den sträcker sig dock inte till polisens tolkning och tillämpning av bestämmelser, bedömningar eller åtgärder. Detta gjorde att DO till exempel inte kunde driva det så kallade romregistret till domstol. Istället rekommenderades polismyndigheten i Skåne att själva ”utreda i vad mån så kallad etnisk profilering tillämpas som arbetssätt och vid behov vidta nödvändiga åtgärder” (Diskrimineringsombudsmannen, 2014). Civil Rights Defenders väckte därför senare talan mot staten (se sida 7).

Det finns något i den förnedring människokroppen lagrar. Jag vet inte exakt vad som hände. Men det var första gången jag blev stoppad av polisen. Jag var kanske tio år. Så kommer det fram en polis och säger: ”Du, vi vet vem du är. Vi har koll på dig. Fuckar du upp så klipper vi dig.” Jag var tio, tolv bast. Såna erfarenheter är riktigt traumatiska. En massa sån skit finns kvar i min kropp.

Förutom att synliggöra hur tidiga erfarenheter sätter spår, fångar citatet hur möten med polisen kan få fysiska konsekvenser över tid: ”Det finns något i den förnedring människokroppen lagrar.” Informanten beskriver ett undantagstillstånd där rättssäkerheten är satt ur spel från tidig ålder: ”Fuckar du upp så klipper vi dig.” Man kan anta att polisen inte ordagrant uttryckt sig så. Men händelsen har internaliserats av informanten som ett uttryck för rädsla för våld. En annan återkommande beskrivning är känslan av skam vid poliskontroller.

Jag skäms alltid om någon i familjen ser mig bli stoppad. Med min farsa är det så att, oavsett om jag gjort rätt eller fel, så ser han mig bli stoppad av polisen är jag fucked. Polisen har aldrig fel i hans ögon. Det är det jag är rädd för. Att mina föräldrar ska se mig. Eller mammas kompis, syrran som kanske sitter på bussen. För de stoppar alltid helt öppet. Och det är för att nedvärdera.

Praktiken att stoppa människor ”helt öppet” får som konsekvens att polisens kontroller och social kontroll flyter samman. Informanten uppfattar den offentliga förnedringen som avsiktlig. Snarare än att förebygga brott eller skapa en trygg miljö iscensätter polisen en situation i syfte att ”nedvärdera”. Ordvalet knyter an till idén om alla människors lika värde. Likhet inför lagen gäller inte honom, han blir rutinmässigt misstänkliggjord, ”oavsett om jag gjort rätt eller fel”. Informanten isoleras på så sätt ur samhällsgemenskapen (jmf. Sernhede, 2006; Molina 2006). Därigenom gör sig polisen skyldig till ett brott mot rättsstatens principer.

Jag hade en väska med mig. Jag hade varit hos min moster i Alby och var på väg till Skanstull. Jag var stressad och joggade till tunnelbanan. Vid spärrarna står det civilpolis: ”Vart ska du?” ”Vad har du i väskan?” ”Vem ska du träffa?” De vägrar att släppa igenom mig förrän de kollat i min väska. Jag får ta av mig skorna. Folk går förbi, mina mostrars vänner. ”Vad har han gjort? Är han terrorist?” (...) När de släppte mig fick jag ingen förklaring.

Det som skiljer denna situation från andra erfarenheter av profilering kopplat till inre utlänningskontroller är att

informanten tvingas ta av sig skorna och får sin väska genomsökt. Han kan inte avgöra varför just han stoppas: "När de släppte igenom mig fick jag ingen förklaring." Det som förenar berättelsen med föregående är att omgivningens blickar erfars som en form av skamstraff: "Vad har han gjort? Är han terrorist?" Informanten beskriver den stigmatisering som kan följa av ras-/etnisk profilering.

Att utsättas för ras-/etnisk profilering leder inte nödvändigtvis till passivitet. Flera informanter betonar sin egen agens i samband med poliskontroller. De berättar om förhållningssätt och motståndsstrategier som föregår möten med polisen (jmf. Harris, 1997; Glover, 2009). Informanterna beskriver till exempel hur sms-kedjor och sociala medier används för att sprida information om var polisen genomför inre utlänningskontroller. Ibland filmar de polisen när de blir vittnen till tvivelaktiga ingripanden.⁸ Andra väljer helt enkelt bort vissa platser för att undvika profilering.

8) FILMA POLISEN?

Rätten att filma på offentlig plats skyddas av yttrandefrihetsgrundlagen och är i princip oinskränkt. Det gäller även situationer där poliser eller andra statstjänstemän filmas. Polisen kan dock be människor att backa och sluta filma om det stör deras arbete. Paragraf 13 i polislagen ger polisen möjligheten att avlägsna människor om de stör den allmänna ordningen. Rätten att filma på offentlig plats begränsas också av brottsbalkens skydd för den enskildes integritet. Att vara alltför närgången kan till exempel betraktas som ofredande.

När jag ser polisen går jag en omväg. Man vill inte träffa dem, man springer liksom åt andra hållet. Undviker dem, istället för att känna: "Oj, där finns polisen, det känns tryggt, här kan jag gå."

Utöver proaktiva strategier beskriver informanterna hur de agerar reaktivt i vissa situationer.

Jag blir ofta stoppad. Som rom är jag van. Senast var det natt och jag skulle lämna min kusin på centralstationen. Han skulle åka hem till Tyskland. Punkt A på min resa var stationen och punkt B var mitt hem i Bergsjön. Efter att jag har sagt hejdå till min kusin sätter jag mig i bilen. Jag ser polisen, de tittar på mig. Och de tittar verkligen som att jag skulle vara misstänkt för något. När jag kör i väg ser jag att de kommer efter mig. De följer med hela vägen fram till Bergsjön. Till min parkering som jag hyr och betalar för. Så går jag ut. När jag blir stoppad eller utsatt för något obekvämt, då svarar jag ibland genom att jävlas tillbaka. För jag vet att jag inte har gjort något. Så jag går ut ur bilen. Öppnar bagageluckan, låtsas att jag stödar. Som om jag försöker få undan något.

Informantens hantering av situationen måste förstås mot bakgrund av ackumulerade erfarenheter. När han utsätts för något han uppfattar som orätt svarar han "genom att jävlas tillbaka". Här försöker han simulera att han har gjort något olagligt, trots eller kanske på grund av, att han är oskyldig. Ur polisens perspektiv uppfattas detta sannolikt som en provokation som försvårar deras arbete. För informanten är det emellertid en motståndshandling, ett svar på känslan av förnedring (jmf. Milovannovic & Rusell, 2001; Glover, 2009).

Informanten kopplar samman kontrollen med att han som rom är föremål för polisens intresse, oavsett om han "hyr och betalar för" sin parkeringsplats. Att han betonar denna aspekt kan tolkas som ett anspråk på att åtminstone i egenskap av konsument erkännas rättigheter.

Även om alltså informanterna vittnar om strategier för motstånd, beskriver de också gränser för hur mycket man kan "jävlas tillbaka" med polismakten

Även om alltså informanterna vittnar om strategier för motstånd, beskriver de också gränser för hur mycket man kan "jävlas tillbaka" med polismakten. Det framgår inte minst i en fokusgruppsintervju med svenska muslimer, som beskriver återkommande flygplatskontroller (jmf. Kumlin, 2014; Bursell, 2016).

Man 1: Jag har alltid velat testa en grej, men jag vågar inte. På flygplatsen när de frågar: "Vart är du på väg?" Någon gång vill jag säga: "Till Syrien."

Kvinna 1: Alltså, varför göra ditt liv mer komplicerat?

Man 1: Nej, men ärligt talat. Utrymmet är begränsat. Vi har inte privilegiet att skämta om vad som helst.

Kvinna 1: Sant. Vi kan inte skämta om allt. Vi kan inte säga vad som helst.

Kvinna 2: Där är det inte läge för skämt. De kan göra vad som helst med en. Säg att du är på väg till Syrien och du hamnar i Guantánamo direkt. [Skratt]

Man 1: Ja, de kan rättfärdiga vad som helst. Det är det som är hela grejen.

Kvinna 1: Det man kan göra är att ställa kritiska frågor: "Händer det ofta att du stoppar muslimer?" "Hur går det ihop med dina värderingar?"

Dialogen fångar relationen mellan makt och motstånd, men också hur motstånd understryker sårbarhet. Konsekvensen av ett skämt kan vara att hamna i Guantánamo, en plats där mänskliga rättigheter är satta ur spel. Skrattet har bitter eftersmak, riskerna uppfattas som alltför stora. Mot denna bakgrund får man nöja sig med att på sin höjd ställa kritiska frågor: "Händer det ofta att du stoppar muslimer?" Samtidigt fångar samtalen hur dominansförhållanden avläs och förlöjligas. Genom att erfarenheter utbyts och situationer benämns förvandlas individuell utsatthet till kollektiv erfarenhet.

Frågan om ras-/etnisk profilering aktualiseras ofta vid gränskontroller, till exempel på flygplatser.

"Jag har det senaste året rest fem gånger till Bryssel via Bromma. Jag blir stoppad varje gång. Och måste gå in i ett rum så att de ska kontrollera hijaben. Varje gång. Fem gånger! Det kan inte vara en slump." Läs mer på sidan 16.

Mellan kriminalisering och kriminalitet: "Vi behöver polisen"

Social oro i marginaliserade bostadsområden är ofta kopplat till polispraktiker (jmf. Keith, 1993; Dikec, 2007; de los Reyes et.al., 2014). För att förstå polisens roll som tändande gnista är det viktigt att ta fasta på informanternas erfarenheter av att utan orsak behandlas som kriminella. Många beskriver situationer där myndighetens närvaro uppfattats som motsatsen till en garant för lag och ordning. I materialet återfinns ett register av känslor och fysiska reaktioner kopplade till detta.

Frustration, hat, irritation, förnedring, förtryck. Att ha blivit utsatt för diskriminering. Det är de känslor jag får varje gång jag blir stoppad. (...) Du ska egentligen känna dig lugn och trygg. Men så fort du ser en polis tror du att något kommer att hända. Även om du är oskyldig, inte har gjort något, blir du rädd, stressad. Adrenalin klickar igång.

Informanten förstår ras-/etnisk profilering mot bakgrund av situationer där han "är oskyldig, inte har gjort något". Samtidigt formas synen på polisen också av andra typer av händelser.

De har tagit mig och han vet att jag har rökt. Han kollar mig rakt i ansiktet och börjar skratta. Alltså, mitt liv förstörs där. Och han skrattar åt mig. Jag kommer aldrig att glömma hur han kollar på mig. Det betyder en enda sak: Han ser mig som smuts. Jag är inte lika mycket värd som en svensk.

Erfarenheter av ras-/etnisk profilering och dess konsekvenser kan alltså inte bara analyseras utifrån situationer där den som kontrolleras är oskyldig i lagens mening. I exemplet ovan blir informanten påkommen med att ha rökt en olaglig substans. Det bestående intrycket är dock att han betraktats "som smuts", som minde värd än "en svensk". Det han tar fasta på i polisens agerande är den subtila, men tydliga, avhumanisering som finns i en blick och ett skratt: "Jag kommer aldrig att glömma hur han kollar på mig." Känslan återkommer i andra exempel där polisen agerat enligt lagboken, men där deras legitimitet ändå ifrågasätts till följd av interaktionen. Detta bekräftar att polisens bemötande är avgörande för hur kontrollerer erfars (jmf. Schulhofer, Tyler, & Huq, 2011). Det är också en påminnelse om att ras-/etnisk profilering kan aktualiseras i situationer där polisen har lagstadgat stöd (jmf. Chambiliss, 1994; Goody 2006).

Kvinna: De hade infört körförbud på Norra Grängesbergsgatan. Dagen det började gälla ösregnade det. Jag hade precis kommit hem från utlandet, så jag visste inte. Jag blev stoppad av en sån taskig, elak polis. (...) Jag behandlades som en kriminell. Men jag hade begått ett oskyldigt misstag. Jag var beredd att betala böter. Men du vet, hon bemötte mig så dåligt, hon hade kunnat förklara: "Detta är en rutinkontroll blablabla." (...) Man: Fick du böter för att du körde där? Kvinna: För att det var körförbud. Man: Alltså, ibland är det befogat. Du hade ju begått ett brott. Du säger: "Ja, men hon hade kunnat sköta det på ett annat sätt." Men de måste hålla sig till reglerna.

"Fick du böter för att du körde där?" Frågan, och försvaret för polisens agerande, formuleras utifrån en föreställning om hur polisarbete bör bedrivas. Situationen tolkas alltså mot bakgrund av ett rättsmedvetande. Det underliggande idealet är principen om likhet inför lagen och kravet på myndighetspersoners opartiskhet, oavsett bakgrund och utseende.⁹ Varför tolkas då scenen på Norra Grängesbergsgatan ändå som ett uttryck för ras-/etnisk profilering? Informanten har inte några invändningar mot straffet i sig: "Jag var beredd att betala böter." Det är bemötandet hon uppfattar som ett problem: "Jag behandlades som en kriminell." Informanten sätter fingret på hur interaktionen med polisen är avgörande i erfarenheter av ras-/etnisk profilering. Snarare än kontrollen och det efterföljande straffet är problemet att den utförs av en "elak polis" som inte förklarar att det rör sig om "en rutinkontroll". Informanten vill bli betraktad som någon som omedvetet begått en mindre allvarlig trafikförseelse, inte som en person med kriminellt uppsåt. Hade hon upplevt detta hade situationen troligen inte aktualiserats i ett samtal om ras-/etnisk profilering.

Snarare än kontrollen och det efterföljande straffet är problemet att den utförs av en "elak polis" som inte förklarar att det rör sig om "en rutinkontroll".

9) LIKHET INFÖR LAGEN

Polisens befogenheter regleras av polislagen, men också av regeringsformen. I den senare betonas tre principer: likhetsprincipen, legalitetsprincipen och objektivitetsprincipen. I regeringsformen framgår att: "Domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter ska i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iaktta saklighet och opartiskhet." I polislagen betonas ytterligare två principer: behovs- och proportionalitetsprincipen. Ett ingripande ska vara försvarligt i relation till det resultat det är tänkt att uppnå. En åtgärd är nödvändig först om syftet inte kan nås på annat sätt.

Utöver tillfällen där informanter begått straffbara handlingar är det viktigt att undersöka ras-/etnisk profilering i ljuset av situationer där de uppmanats delta i kampen mot kriminalitet. Inte minst gäller detta Säkerhetspolisen, som har som uttalat mål att skapa bättre relationer till det muslimska civilsamhället (Säkerhetspolisen, 2010).

De ville att jag skulle höra av mig om jag hörde eller såg något misstänkt. De gav mig ett erbjudande om att spela i det blågula laget. "Det här är din chans att bli svensk." Han sa det inte direkt, men indirekt: "Nu kan du bevisa att du är en av oss." (...) Jag svarade väldigt tydligt: "Det är inget jag har lust med. Jag kan inte bidra med information som ni inte kan få på annat håll. Mitt perspektiv skiljer sig dessutom från den syn på samhället som flera av era högt uppsatta rådgivare har, till exempel [namn på kända experter på terrorism]".

Informanten uttrycker att han inte vill samarbeta med en myndighet vars arbete legitimerar en stigmatiserande ordning. Genom att adressera vad det innebär att "spela i det blågula laget" ställer han samtidigt frågor om nation, tillhörighet och identitet. Men också om relationen mellan rättigheter och

"När polisen kom, det första de sa var: 'Aha, ni är romer. Kan ni inte klara av detta själva?' Sedan fortsatte de: 'Är detta ett familjebråk? Har du körkort? Har du druckit?' Typ inget om gärningsmannen. De trodde kanske att vi hade snott bilen."

skyldigheter (jmf. Nagra & Maurutto, 2016). Att vissa människor måste "bevisa" att de är svenska tydliggör den rasifierande maktordning som myndighetens "syn på samhället" antas vila på. Viktigt i sammanhanget är att informanten själv hade tagit kontakt med

Säkerhetspolisen i syfte att hindra en bekant från att strida för en terroriststämplad organisation i Syrien. För att förstå informantens känsla av obehag måste de maktrelationer han positionerar sig emot undersökas. Han är alltså inte kritisk till Säpo:s mål om att förhindra terrorismens framfart. Snarare handlar det om att utveckla en rättsordning som inte uppfattas som kränkande. Detta tydliggörs när informanterna beskriver interaktioner med polisen när de själva har varit utsatta för brott.

Vi körde bil. Jag hade varit på jobbet, min man kom för att hämta upp mig. Vi skulle hämta vår dotter på dagis, men min mamma gjorde det istället. Som tur var. För på vägen kommer det en kille i 25-årsåldern. Han är missbrukare, vi känner till honom sedan tidigare. Han börjar köra in i vår bil. Det kändes som att vara med i en skräckfilm, jag har aldrig varit med om något liknande. Så jag ringde 112 och skrek: "Vi dör snart." Det började komma rök från motorn. Jag skrek i telefonen: "Vi behöver polisen." (...) När polisen kom, det första de sa

var: "Aha, ni är romer. Kan ni inte klara av detta själva?" Sedan fortsatte de: "Är detta ett familjebråk? Har du körkort? Har du druckit?" Typ inget om gärningsmannen. De trodde kanske att vi hade snott bilen.

Informanten beskriver en erfarenhet av att som etnisk minoritet vara ett brottsoffer. Hon bemöts som en misstänkt brottsling av polisen: "De trodde kanske att vi hade snott bilen." Förutom den panik som själva situationen medför resulterar polisens bemötande i ytterligare utsatthet. Att informantens akuta behov av hjälp bemöts av kriminaliserande frågor begränsar hennes möjligheter att åtnjuta sina demokratiska rättigheter. När informanterna är brottsoffer behöver de en polis som fullföljer sitt uppdrag på ett sätt som inte är kränkande:

För en månad sedan var det skottlossning i Husby. Några hade förväxlat en bil som min bror och hans vänner satt i, och avlossade flera skott mot den. De skadades, men överlevde mirakulöst. (...) Ambulansen vågade inte komma förrän polisen var på plats. Så när polisen kommer skriker alla: "Var är ambulansen?" Grabbarna börjar tjafsas med polisen. Polisen tar då tag i min brorsa och säger: "Du ska ingenstans." Alltså medan han blöder från ansiktet. Det blir tjafs, och polisen sätter grabbarna i en bil. Då kommer ambulansen. Först efter att de har muddrats körs de till sjukhuset.

Behandlingen av brodern skulle kunna tolkas som det pris vissa invånare måste betala i kampen mot kriminaliteten (jmf. Etienne, 2010; Renauer, 2012). Ur informantens perspektiv borde den blödande brodern och hans vänner omedelbart ha erbjudits sjukvård. Istället uppstår diskussion, de visiteras och får vänta i en polisbil. Snarare än brottsoffer behandlas de alltså som kriminella. Inget i informantens beskrivning vittnar dock om att vare sig polispatrullen eller ambulansen agerat i strid med rådande föreskrifter. Stadsdelen där skjutningen inträffade är en av de platser som polisen identifierat som särskilt utsatt (Polisen, 2017). Brott mot polis och ambulanspersonal i vissa bostadsområden har lett till att särskilda föreskrifter utarbetats. Bemötandet måste förstås i detta ljus. Ur informantens perspektiv erfars det dock som en orätt i ett livsavgörande skede.

Mellan anledningar: "På vilket sätt såg jag misstänkt ut?"

För att analysera ras-/etnisk profilering är det viktigt att förstå vad som föranleder en kontroll. De komplexa orsakssambanden bakom när, var, hur och varför ras/etnicitet är en faktor i polispraktiker är avgörande för att hitta återkommande mönster. Ofta beskriver informanterna en uppsjö av orsaker som lett till att just de stoppats.

Jag var ute och gick med ett par vänner. Det var en vanlig kväll, inget speciellt. Plötsligt stannar polisen framför oss. De hoppar ut och trycker upp oss mot bilen. Det hände utan någon som helst anledning. Ingen av oss hade något konstigt på sig. Ingen hade haft att göra med polisen tidigare. Det handlade om att vi såg ut som vi gör. Vi är svarta. Vi såg ett annat killgäng framför oss, alla vita. De blev inte stoppade. Det här är någonting som sker kontinuerligt. Jag kan berätta om flera liknande upplevelser. Det är inget ovanligt.

Informanten betonar det rutinartade i kontrollen han utsatts för: "Det hände utan någon som helst anledning." Senare förtydligar han att det ändå sker av en orsak: "Vi är svarta." Profileringen upplevs alltså som afrosvensk, det är denna faktor som upphäver principen om saklighet, opartiskhet och likhet inför lagen. Studier har tidigare pekat på att svarta löper särskilt stor risk för att utsättas för ras-/etnisk profilering (EU-Midis, 2017). Förutom ras/etnicitet är kategorierna kön och ålder betydelsefulla här. Informanten gör en parallell till hur polisen behandlar ett "killgäng" där alla är vita. Jämförelsen görs alltså inte med kvinnor eller äldre män, utan med en grupp jämgamla killar. Exemplet bekräftar att unga svarta män som rör sig i grupp löper större risk att stoppas av polisen (jmf. Kalonaityté, Kawesa & Tedros, 2007; Mångkulturellt centrum, 2014). Platsen där detta sker är också avgörande (jmf. Peterson & Åkerström, 2013; Lynch, et.al., 2013).

Jag var på Lidl i Bergsjön för inte så länge sen. Jag hade kört dit i min svarta Merca och var typiskt klädd i svart kostym. Så kör jag ut, polisen ser mig. Det är inte så att bilen är oskattad, obesiktigad, oförsäkrad. Den är allt det. Plus att jag kör lagligt, har bälte, allting fungerar på bilen. Jag ser hur de följer efter mig. De kör efter mig i en och en halv kilometer, inte ens det. När de stoppar mig frågar jag: "Varför jag?" "Du såg misstänkt ut." "På vilket sätt såg jag misstänkt ut?" "Området du kör i, i en svart Merca." "Men har jag gjort något olagligt?" "Nej."

Informanten bemöter på olika sätt föreställningen om sig själv som kriminell: "Jag körde lagligt, har bälte, allting fungerar på bilen." Det handlar alltså om något annat. Han beskriver att han är "typiskt klädd i svart kostym", traditionell klädsel för romska män. Samtidigt uttrycker informanten de komplexa faktorerna bakom att just han blir stoppad. Å ena sidan sitter han i en svart Mercedes. Å andra sidan kör han i miljonprogramsområdet Bergsjön. Att kontrollen äger rum i ett område som identifierats som särskilt utsatt och därför särskilt prioriterat är betydelsefullt. Intervjustudier med Göteborgspolisens visar att specifika bilmärken systematiskt kontrolleras i dessa områden (Östlund, 2013). Att ras-/etnisk profilering är tätt knutet till föreställningar om plats och vilka kroppar som rör sig där bekräftas av informanterna (jmf.

Bass, 2001; Meehan & Ponder, 2002). En fokusgrupp i Stockholmsförorten Alby diskuterar hur polisen skulle agera om de stötte på intervjuaren på torget en kväll.

Kanske hade polisen tagit dig för kund. (...) Med din hatt, du sticker ut här. Men om du åker in till stan, då smälter du in. Vi smälter in här. Men åker vi in till stan så här [pekar på sina mjukisbyxor], då sticker vi ut. Där klär jag mig lite finare, tar på mig jeans eller en snygg tröja. Inte mörka kläder. Luvtröja är absolut förbjudet.

Utsagan fångar en känsla för klädstil som växer fram som konsekvens av ras-/etnisk profilering. En fin stil – men inte för fin – möjliggör för informanten att undslippa polisens radar: "Luvtröja är absolut förbjudet." Hatt gör att man "sticker ut" i ett sammanhang, men "smälter in" i andra. Informanten identifierar hur polisens bemötande inte bara är laddat med föreställningar om ras/etnicitet, utan också klass. Han sätter fingret på att kroppar inte är statiska utan förhandlas genom sina attribut. Detta är i sin tur kopplat till olika brottskategorier. Informanten beskriver hur en person som kommer till området för att köpa illegala substanser kan se ut. Föreställningen om en sådan person skiljer sig troligen från stereotyper kring papperslösa eller personer som misstänks ingå i organiserad brottslighet.

"Vi smälter in här. Men åker vi in till stan så här [pekar på sina mjukisbyxor], då sticker vi ut. (...) Luvtröja är absolut förbjudet."

Mellan historia och samtid:

"Man visste att polisen stoppade romer"

Även om ras-/etnisk profilering följer generella mönster är det viktigt att förstå hur fenomenet tar sig olika uttryck i relation till specifika etniska minoriteter och grupper som rasifieras. Intervjuer med romer utmärker sig i ett antal avseenden och kräver att den generella förståelsen av ras-/etnisk profilering specificeras. För det första bör profilering förstås i en historisk kontext: informanterna betraktar dagens situation i ett kontinuum (jmf. Colacicchi, 2008; Amar, 2009). För det andra sträcker sig informanternas erfarenheter av kontroll och övervakning bortom kontakten med ordningsmakten.

Nu sa du att vi skulle berätta våra egna historier. Men det här handlar om min morfar. Han och mormor tar in på ett hotell. Några timmar senare knackar hotell-direktören på dörren. "Ni måste skynda er härifrån, det står en hel hord med folk utanför." Det här var givetvis länge sen, kanske 50-60 år sen. (...) Morfar drog igen dörren med sitt skärp, sen sprang de för sina liv. Hoppade på tåget, köpte biljetter där. Jag kan säga så här: Inga poliser stod på deras sida i den situationen. De var en del av folkmassan.

En händelse i den egna familjen lever vidare, trots att den inträffade för "länge sen". Erfarenheten fortplantar sig alltså genom generationer. I analyser av ras-/etnisk profilering är det viktigt att räkna in de historiska erfarenheter genom vilka polisens funktion i samhället förstås. Det är inte bara så att kåren inte skyddar romer från brott. Den är till och med "en del av folkmassan" som jagar iväg dem. Majoritetssamhällets hat mot romer är centralt i förståelsen av varför profilering genom historien har framställts som legitimt (jmf. Ericsson 2015; Ds 2014:8).

När vi åkte genom Sverige, som vi ofta gjorde när jag var yngre, fanns det städer, till exempel Örebro, där man visste att polisen stoppade romer. De slet ut hela familjen ur bilen för att skrämmas. De trakasserade och skrämde barnen, så att man skulle köra omvägar.

Tidigare exempel visar hur vistelse i offentliga miljöer, inte minst i det egna bostadsområdet, är förenat med risk att drabbas av kontroll och övervakning. Den

romska erfarenheten stärker denna beskrivning, men skiljer sig också delvis åt. Här berättar informanten om hur hela städer blivit till no-go-zoner, platser som romer undvikit på grund av polisen. Polispraktiken

"De slet ut hela familjen ur bilen för att skrämmas. De trakasserade och skrämde barnen, så att man skulle köra omvägar."

som drabbar hela familjer, särskilt barnen är utsatta. Svårigheten att skydda barnen återkommer i romska informanternas utsagor om polisen.

Polisen gör studiebesök, kommer ut och pratar inför klassen. Min son gick i femman. (...) När han kommer hem berättar han att polisen sträckt fram handen och känt till hans namn. Han fattar ju inte, han går i femman. Men för mig är det uppenbart att det handlade om en kartläggning av våra pojkar. Så nästa dag går jag till skolan och säger till hans lärare: "Vad konstigt. Vet de här poliserna vad alla barn heter i förnamn? För min pojke har aldrig ens träffat polisen. Och jag är inte kriminell, så det finns ingen anledning. Förutom att vi är romer." Då sa de: "Nej, nej, men det var en situation där vi pratade om olika pojkar på skolan. Så kom väl hans namn upp."

Informanten berättar om en situation som uppstått i samband med polisens kontaktskapande verksamhet. Hon reagerar på att skolan hjälper polisen att samla in information om hennes son och benämner det som en "kartläggning av våra pojkar". Flera studier pekar på att romer har en särskild plats i svenska polisens stereotypa föreställningsvärld. Att vara rom likställs ofta med att vara kriminell (jmf. Granér 2004; Görtz 2015). Den romska erfarenheten utmärks av en statlig repression som bland annat utförts av polisen, såväl historiskt som idag.

Jag ser inte ut som en rom. Det är inte många som vet det. Men på något sätt vet polisen ändå. För jag är med i registret. Det är min dotter också. Hon var tre när det avslöjades. Jag är rom, men jag har ingen kriminell bakgrund. Och hon. Vad kan ett barn ha gjort? Detta skapar ingen tillit för polisen. Inte för att jag hade någon tillit innan. Jag är så frustrerad. Det är så många frågor vi inte fått svar på. Hur genomfördes kartläggningen? Fler än polisen måste ha varit inblandade. Hur kunde de annars veta att jag hade fått tillökning?

Här refereras till Skånepolisens register på över 4000 romer som uppdagades 2013. Även om informanten är upprörd tolkas registrets förekomst som en del av en historisk kontinuitet, en tradition av kartläggningar. Det är därför hon redan innan avslöjandet inte haft "någon tillit" till polisen. Informanten är upptagen av frågan om hur hennes dotter hamnat i registret: "Hur genomfördes denna kartläggning?" Hon vill veta hur polisen fått information om att hon "fått tillökning". Här finns ett påstående om att fler myndigheter måste ha varit inblandade och bidragit med information: "Fler än polisen måste ha varit inblandade." Samtalen med romska informanter övergick ofta till att handla om skolans och socialtjänstens roll, inte minst risken för att barn skulle bli omhändertagna. Ur ett romskt perspektiv är ett fokus på polisen inte tillräckligt när erfarenheter av ras-/etnisk profilering studeras. Ofta uttrycker till och med informanterna att polisen agerat mindre hotfullt och repressivt än andra myndigheter.

Mellan övergrepp och tebjudning: "Ingår jag i en hotbild mot Sverige?"

Liksom romers erfarenheter av ras-/etnisk profilering måste analyseras mot bakgrund av gruppens historiska relation till polisen och staten, krävs en fördjupad förståelse av svenska muslimers erfarenheter. Kriget mot terrorismen har gett upphov till specifika förhållningssätt till denna grupp (jmf. Bahdi, 2003; Nagra & Maurutto, 2016). Om analysen måste utökas till fler myndigheter än polisen för att förstå profileringen av romer gäller det omvända i relation till den muslimska gruppen. Här gäller det istället att zooma in på det arbete som utförs av Säkerhetspolisen (Säpo).

De har stulit sju år av mitt liv. De sa aldrig förlåt. En dag var det bara: "Du är inte längre en säkerhetsrisk." (...) Har du inte blont hår och blå ögon, är du svartskalle från Mellanöstern, då bryr de inte sig om mänskliga rättigheter. Lagen ser annorlunda ut för oss. (...) Det är fortfarande en mardröm. När jag skriker i sömnen väcker min fru mig. Jag har ofta panik. Ibland när jag är ute och kör känner jag mig förföljd och kör runt, runt i rondeller. Jag mår väldigt dåligt.

Ras-/etnisk profilering beskrivs i studien som en form av mikroaggression, ett uttryck för diskriminering och subtilt våld i vardagen. Men i materialet märks också erfarenheter bortom det vardagliga, i synnerhet när muslimer berättar om mardrömsscenario som kopplas samman med att inte ha "blont hår och blå ögon".¹⁰ Informanten beskriver en flera år lång juridisk process där han varit misstänkt, och under en period häktad, för att ha bidragit till att finansiera terrorverksamhet. Förutom psykiska problem är konsekvensen av att ha utpekats som terrorist att han inte beviljats medborgarskap, vilket övriga familjemedlemmar fått. Även om ödesdigra konsekvenser av Säpo:s arbete beskrivs, dominerar erfarenheter som placerar myndighetens praktik i en vardaglig kontext.

Jag var kanske 16 år och hade precis startat upp en förening för unga tjejer. Vi träffades en gång i veckan i ett separatistiskt diskussionsforum. (...) Så en dag fick jag samtal från ett skyddat nummer. Det var från Säpo: "Hej, vi har uppmärksammat att ni har startat en förening. Vi skulle vilja träffas och prata om vad ni gör." Jag minns inte exakt vad som sades, det var ett par år sen. Men jag minns kärnan i samtalet. Jag frågade: "Hur har ni fått tag i mitt telefonnummer? Det finns inte på internet." De sa: "Det har vi lovat att inte säga till dig." Jag vet fortfarande inte vem som gav dem mina

kontaktuppgifter. Men de kom. Mamma var hemma. Jag hade en pärm med våra stadgar och protokoll som jag visade dem. De kom civilklädda. Det var vänlig stämning, de ville bara prata. Så vi satt där och drack te. Det var inget långt möte.

Själva mötet med Säpo behöver inte uppfattas som hotfullt. Här beskriver informanten stämningen som "vänlig". Genom att sköta ärendet privat produceras inte ett offentligt stigma: "De kom civilklädda." Taktkänslan är i sin tur kopplad till misstankegraden. Säpo-agenterna "ville bara prata". Det rör sig alltså om ett så kallat frivilligt samtal som Säkerhetspolisen håller med i huvudsak unga personer som inte är misstänkta för brott. Om själva kontrollen genomförs som en tebjudning är det som föregår mötet avgörande för att förstå muslimers erfarenheter av profilering: "Jag vet fortfarande inte vem som gav dem mina kontaktuppgifter." Det säkerhetstänkande som omgärdar Säpo:s arbete får vittgående konsekvenserna för enskilda (jmf. Bonikowski, 2004). Flera informanter beskriver att de är mycket noga med vad de gör på internet, men också vad de säger i offentliga sammanhang, på arbetsplatsen såväl som i moskén. Som muslim räcker det med att befinna sig på samma plats som en övervakad person för att själv bli misstänkliggjord.

10) ANKLAGELSER OM TERRORISM

- Den 18 december 2001 deporteras två asylsökande män från Sverige till Egypten. Säpo har bedömt dem som säkerhetsrisker. Med hjälp av USA:s underrättelsetjänst CIA tas männen i förvar av maskerade agenter. Deras kläder klipps sönder, de drogas och fördes med huvor, vuxenblöjor och bojor. Deras familjer och juridiska ombud får kännedom om avvisningen först efter att den verkställts. I Egypten fängslas och torteras männen. Den ena släpps 2003, den andra döms till ett 25-årigt fängelsestraff som senare sänks. 2004 avslöjar TV4:s Kalla Fakta detaljer kring operationen. Den har godkänts av den svenska regeringen efter påtryckningar från USA. Civil Rights Defenders företräder männen i ett klagomål till FN:s kommitté mot tortyr, som faller Sverige för att ha skickat männen till ett land där de riskerar tortyr. Med FN-beslutet i ryggen begär Civil Rights Defenders å männens vägnar skadestånd av staten och Justitiekanslern beslutar att ersätta de båda med tre miljoner kronor vardera. 2012 beviljas den ena mannen uppehållstillstånd i Sverige. Han återförenas med fru och barn efter att ha tillbringat ett decennium i fängelse.
- Den 25 oktober 2010 anmäler en kvinna att hon hört en man tala i telefon på arabiska om en bomb på varuhuset Femman i Göteborg. Polisen och Säpo försöker spåra samtalet. Fem dagar senare stormar maskerade poliser med automatvapen fyra lägenheter. I samtliga finns barn. Polisen letar efter tre män och en fjärde som ska höras som vittne. Inom några dagar är samtliga friade från misstankar. Insatsen anmäls. Männen har förhört

utan försvarare och flera allvarliga brister finns i utredningen. Polisen anklagas för oproportionerligt våld och förnedrande behandling av de misstänkta. Riksenheten för polismål lägger ner förundersökningen eftersom ingen enskild person kan hållas ansvarig, trots att tjänstefel konstateras. Beslutet överklagas, men förundersökningen läggs ner på nytt. Civil Rights Defenders gör en anmälan till Justitieombudsmannen som riktar allvarlig kritik mot hur ärendet sköts. Bland annat konstateras att polisen redan före tillslaget haft uppgifter om att fel samtal spårats och att det sannolikt var bristerna i utredningen som fått till följd att männen felaktigt frihetsberövades och att deras familjer utsattes för ett våldsamt polisingripande i sina hem. Civil Rights Defenders har efter beslutet från Justitieombudsmannen rest skadeståndsanspråk mot staten för de drabbade personernas räkning.

- Den 19 november 2015 grips en 23-årig asylsökande man i Boliden efter en av de största terroristjakterna i svensk historia. Säkerhetsnivån har höjts i landet och militären är beredd på en insats. Mannen har efterlysts med namn och bild och pekats ut som medlem i en terroristorganisation. Det visar sig att han hela tiden befunnit sig på det boende där han registrerats av Migrationsverket. Efter att ha hållits frihetsberövad i tre dagar frias han från samtliga misstankar. Mannen ersätts med 12 000 kronor i skadestånd av staten. Säpo-chefen Anders Thornberg försvarar insatsen med att myndigheten fått in "trovärdiga uppgifter" om ett planerat attentat i Stockholm och varit "tvungna att agera".

Intervjun började med samma frågor som Migrationsverket ställde när jag kom till Sverige. Han kollade väl om svaren matchade. Sen började han prata, och prata, och prata. Han pratade ganska mycket om min utbildning. Hur duktig jag var, som inte hade bott här länge, men ändå utbildat mig och skaffat ett jobb. (...) Till slut avbröt jag honom: "Komplimanger tar jag gärna emot. Men vad har det med saken att göra?" (...) Då säger han: "Känner du [namn på två personer]?" Jag bara: "Det är inte mina vänner, men jag vet vilka de är." Det var två killar från Somalia som, jag vet inte vad som är sant eller inte, men de skulle i alla fall döda [namn på specifik person]. Han bara: "Känner du dem?" (...) "Vi ber i samma moské. Man hälsar på varandra. Mer än så är det inte. Vad har de med mig att göra?" (...) Då berättar han hur jag kommit in i bilden. "Ingen kunde identifiera dig. Du var liksom inte med i det här gänget tidigare. Och sen försvann du plötsligt ur bilden." Jag bara: "Vad då försvann? Vilken bild? Hur kom jag ens in?" Jag jobbar, betalar skatt och hyra varje månad. Varje fredag går jag till samma moské. "Vad är det för bild? Ingår jag i en hotbild mot Sverige?" (...) Till slut kände jag: den här gubben har ju ingen som helst koll. Han vet inte ens själv varför de är rädda för mig. (...) Mötet avslutas med att han säger att jag verkar vara en schysst kille. Att vi inte har några problem med varandra.

Informanten kallas in till Säpo utan att veta varför. Väl där skingras den misstanke som föranlett intervjun: "Mötet avslutas med att han säger att jag verkar vara en schysst kille." Samröret med personerna Säpo egentligen är intresserade av sträcker sig inte längre än att de bett i samma moské och hälsat på varandra där. Under mötets gång inser informanten att de inte ens själva verkar veta "varför de är rädda för mig". Slutsatsen han drar är att Säpo inte har någon "som helst koll". Beskrivningen står i kontrast till den paranoia, kopplad till idén om total övervakning, som vissa informanter känner.

I muslimska kretsar skojar man ofta om det här. Om man säger något som riskerar att misstolkas händer det ibland att man riktar sig till en osynlig tredje person: "För dig som lyssnar ligger det egentligen till så här och så här." Så att det inte blir som för han som sa att han hade sprängande huvudvärk.

Utsagan illustrerar vikten av att undersöka erfarenheter av ras-/etnisk profilering utifrån informanternas antaganden om statsmaktens kontroll och övervakning. Det handlar alltså inte bara om vad Säkerhetspolisen faktiskt gör, utan också om hur människors föreställningar om vad de gör påverkar deras vardag.

7. FYRA ARGUMENT OM RAS-/ETNISK PROFILERING

Ett avfärdande: Färgblint polisarbete

Fyra argument utkristalliserar sig bland de poliser som intervjuats i rapporten. Det första är ett avfärdande av förekomsten av ras-/etnisk profilering. Man stoppar helt enkelt inte människor på grund av deras utseende, bakgrund eller religion. Avfärdandet måste förstås i relation till att fenomenet likställs med stereotypa föreställningar, rasism och diskriminering, något som står i skarp kontrast till visionen om mångfald inom den svenska polisen (jmf. Wieslander, 2014). Tankekedjan bygger i sin tur på en snäv definition av fenomenet. Informanterna vänder sig emot en förståelse av ras/etnicitet som enskild verksam faktor (jmf. Ramirez, Hoopes & Lai, 2003).

"Vi jobbar med fakta. Det är inte så att vi har en stereotyp av svarta män som våldsamma."

Vi jobbar med fakta. Det är inte så att vi har en stereotyp av svarta män som våldsamma. Och så stoppar vi alla svarta män. En polis som skulle göra så skulle få stora problem.

Informanten menar att det inte kommer att gå bra för den polis vars arbete baseras på stereotyper, snarare än på fakta. Fakta och yrkeskunskap uppfattas som

neutralt och färgblint (jmf. Milovannovic & Rusell, 2001; Alexander, 2012). Flera poliser betonar detta som en grund för arbetet.

Vi stoppar inte människor bara på grund av hur de ser ut. Vi måste ha en konkret misstanke om brott. Och just i [namn på stadsdel] känner jag i stort sett alla ungdomarna. När vi jobbar med narkotika spanar vi ju först, ser vem det är som säljer. Sen går vi fram och kontrollerar. Och då är det ofta: "Ni stoppar mig bara för att jag är invandrare". Men så är det alltså inte, även om vissa kör det här rasistkortet.

När polisen intervjuas kring hur de jobbar beskriver de vilka rutiner som utgör deras profession. Informanten berättar hur arbetet inleds med spaning. Först när det föreligger en "konkret misstanke om brott" görs ett ingripande. Detta kan beskrivas som ett ideal för polisarbete. Att stoppa människor på grund av deras utseende hör alltså enligt informanten inte till praxis. Han avfärdar påståendet att människor skulle kontrolleras "bara för att" de tillhör en etnisk minoritet eller en grupp som rasifieras. Utseende och föreställningar om bakgrund avfärdas alltså som misstänkliggörande grunder. Därmed positionerar sig informanten emot studier som indikerar att polisen

agerar på lösare grunder gentemot etniska minoriteter och grupper som rasifieras (jmf. Pettersson, 2005; SOU 2006). Att vissa "kör det här rasistkortet" uppfattas som ett uttryck för felaktiga föreställningar om poliser.

Jag kan dra paralleller till innan jag blev polis. Jag jobbade på restaurang. När jag körde hem sent på natten i min gamla Golf blev jag stoppad flera gånger av polisen. Det hände kanske tre gånger på ett år. Varje gång kände jag: "Men vad fan, det är bara för att jag har mörkt hår och är invandrare." De förklarade aldrig varför de stoppade mig. Jag tog upp denna erfarenhet när jag gick på polisskolan. Då sa läraren: "Tänk dig att du jobbar nattpass. Det är inga bilar ute, du ser någon köra runt i en risig Golf. Det är klart du stoppar den. Att du är mörk spelar ingen roll. Det är inte därför." Och det förstår jag nu när jag själv har jobbat natt. (...) Det handlar om tid och plats. Och beteende. Om någon kör dåligt eller sticker ut är det intressant. Om det är i ett område där det varit mycket skjutningar och vapen eller droger är i omlopp har vi ju extra kontroller. Men det är klart, blir man stoppad många gånger känner man sig kanske utsatt. Typ: "Varför är ni inte ute i Limhamn och stoppar bilar där?"

Informantens berättelse lyfter frågor om breddad representation inom kåren (Barlow & Barlow, 2002; Wilkins & Williams, 2008). Han beskriver hur hans förståelse förändras i takt med att han intar rollen som polis och utvecklar en yrkesblick (jmf. Holmberg 1999; Finstad 2000). Det som tidigare framträtt som en konsekvens av att ha "mörkt hår" och vara "invandrare" omförhandlas under utbildningen och tiden på fältet: "Att du är mörk spelar ingen roll." Ras/etnicitet uppfattas nu som något oskyldigt och trivialt (jmf. Görtz, 2015). Därmed går det inte att länka de kontroller han utsatts för till frågor om rasism och strukturell diskriminering. Snarare handlar det om neutrala faktorer: tid, plats och beteende. Dessa variabler sammankopplas när polisen bestämmer vilka element som "sticker ut" och måste kontrolleras. Har många skjutningar ägt rum i ett område förklarar det varför människor som rör sig där stoppas i högre utsträckning än andra. Polisens praxis utgår alltså från en förståelse av kriminalitet som uppfattas som objektiv. Samtidigt öppnar informanten för ett erkännande av att metoderna kan uppfattas som kränkande: "Men det är klart, blir man stoppad många gånger känner man sig kanske utsatt." Det informanten beskriver som "erfarenhet" när det drabbade honom själv har nu omdefinierats som känsla.

Det är viktigt att förstå den syn på brottsförebyggande arbete som kommer till uttryck här. Varför drar egentligen ungdomar "rasistkortet"? Vad gör att vissa grupper känner sig "utsatta"? Ur ett konsensusperspektiv är polisen en myndighet som utifrån goda intentioner

upprätthåller lag och ordning för alla samhällets medlemmar. Problem betraktas i bästa fall som ett olycksfall i arbetet. Ett konfliktperspektiv skulle däremot hävda att polisen bidrar till att upprätthålla ojämlika maktförhållanden (jmf. Hayle, Wortley & Tanner, 2016). Det färgblinda synsätt som informanterna ger uttryck för stödjer sig utan tvekan på den förstnämnda positionen.

En öppning: Misstag och rötägg

Informanterna förhåller sig alltså huvudsakligen till frågor om ras-/etnisk profilering genom att avfärda fenomenets förekomst inom kåren. Samtidigt öppnar deras argumentation för en förståelse av vad de drabbade vittnar om.

Romregistret är inget jag personligen har kommit i kontakt med. Jag fick reda på det via media. Då tänkte jag bara: Vad fan är detta? Vilken idiot är ansvarig? När vi är ute och kör bil och hör av oss till ledningscentralen med frågor om namn och brottsregister säger de ju aldrig: "Det här är en rom eller en jude." Ingen religion heller. Det är inte intressant. Etnisk bakgrund har aldrig varit intressant för mig i det här jobbet. Romregistret fick mig att reagera. Vad ska de med det till? Det finns ju ingen vettig tanke. Det finns ingen mening med att veta vilka som är romer.

Avslöjandet om att verksamma inom kåren registrerat människor på basis av etnicitet och familjeförhållanden kommer som en chock för informanten: "Vad fan är detta?" Informationen når honom via media och står i kontrast till hans övertygelse om hur polisyrket bör utövas: "Det finns ingen mening med att veta vilka som är romer." Till följd av denna åsikt blir han arg på sina kollegor, praktiken saknar "vettig tanke". Samtidigt reduceras romregistret till ett utslag för en enskild "idiot" som bär ansvaret. Därmed förstås det alltså inte som ett uttryck för en historisk kontinuitet, vilket forskningen visar (jmf. Ericsson, 2015; Ds 2014:8). Med tanke på den förföljelse av romer som svenska staten gjort sig skyldig till, där Skånepolisen spelat en framträdande roll, bör utsagan betraktas som en retorisk figur som förvandlar en systematisk praktik till en enskild händelse. Romregistret begripliggörs alltså som anomali. Argumentet är att ruttna äpplen inom kåren visserligen gör sig skyldiga till enskilda övertramp, men att polisarbetet i stort sett är färgblint: "Etnisk bakgrund har aldrig varit intressant för mig i det här jobbet." Resonemanget reducerar å ena sidan rasismens roll i samhället och i polisarbetet. Å andra sidan öppnar det

"Etnisk bakgrund har aldrig varit intressant för mig i det här jobbet. Romregistret fick mig att reagera. Vad ska de med det till? Det finns ju ingen vettig tanke. Det finns ingen mening med att veta vilka som är romer."

för ett erkännande av att i alla fall några poliser gör sig skyldiga till övertramp. Utifrån de resonemang som informanterna för kring sin yrkeskår går det därmed att belägga den ras-/etniska profilering som diskuteras i föregående kapitel. Två delvis motstridiga exempel tydliggör argumentet:

Jag säger inte att det inte finns otrevliga poliser. Det finns en och annan jävligt otrevlig polis därute. Problemet är att det färgar av sig på oss alla. (...) Men vissa uppfattar oss kanske som otrevliga för att vi har makt. För att polisen säger: "Stopp! Gå inte längre! Stanna! Händerna på ratten!"

Jag har tänkt över frågeställningen om rasprofilering och diskriminering. Jag har jobbat i 30 år. Jag känner inte igen att det är på det viset. Jag känner mig jättestygg i den här organisationen. Däremot gör vi felaktiga saker. Jag var med när vi skapade SGI-99 [Särskilda gänginsatsen], när vi körde "stop and search" i Fittja och Norsborg. Vi skulle stoppa folk för att få tag på vapen och knark. Jag var en av dem som gjorde detta felaktiga val. Jag har lärt mig under resans gång, läst på och fått erfarenheter. (...) Taktiken var vanskelig för förtroendet hos medborgarna. Och utan tillit är det

svårt för oss att skapa trygghet och lösa brott. Det jag tror att vi får kritik för är när vi i ett område jobbar mot en alldeles för bred målgrupp.

Dessa två utsagor skiljer sig åt på avgörande sätt, men de förenas i avfärdandet av vad informanterna uppfattar som rapportens utgångspunkt. Den ena betonar polisens makt, snarare än problematiska bemötanden av etniska minoriteter och grupper som rasifieras. Den andra informanten håller inte med om att polisen gör sig skyldig till profilering på basis av ras/etnicitet: "Jag känner inte igen att det är på det viset." Samtidigt öppnar utsagorna upp för en förståelse av hur erfarenheter av ras-/etnisk profilering formas. Den ena informanten medger att det auktoritära språkbruk som avspeglas i polisens interaktioner inte bara är avhängigt en och annan "jävligt otrevlig polis"¹¹ Också den generella jargongen lyder: "Stopp! Gå inte längre! Stanna! Händerna på ratten!" Det kan läsas som en kommentar till att så många som stoppas och kontrolleras uppfattar att polisen på förhand behandlar dem som kriminella. Det bör i sin tur kopplas samman med att själva interaktionen är avgörande för hur polisen kan bygga eller rasera legitimitet för sin verksamhet (jmf. Schulhofer, Tyler, & Huq, 2011).

11) NEDSÄTTANDE JARGONG HOS POLISEN

- 1997: I samband med ett brutalt rån i Uppsala skickar polisradion ut signalement på den misstänkte: man letar efter en "blån[***]r". En kriminalkommissarie bemöter kritiken i Dagens Nyheter: "Det var inte polismannens mening att använda ordet i nedsättande syfte. Det finns ju så många n[***]rstammar i Afrika, och han ville bara ange nyansen hos den misstänktes hudfärg."
- 2008: "Jag håller med han gubben på Ica i Vellinge: Ni är komna till fel kommun, blattajävlar." "Den lilla jävla apejävln. Jag ska göra honom steril om jag får tag på honom." Orden är från polisens egen film inifrån en pikébuss i samband med kravallerna i stadsdelen Rosengård i Malmö.
- 2009: I samband med att en kvinna blir rånad skickar ett polisbefäl i Landskrona ut ett mejl till kollegor i yttre tjänst och efterlyser information om "en n[***]r iklädd militärgrön jacka."
- 2009: Sydsvenska Dagbladet avslöjar att de fiktiva namnen "N[***]r N[***]rsson" och "Oskar N[***]r" använts vid en utbildningsdag för ett femtiotal anställda på länskriminalen i Malmö.
- 2013: Aftonbladet avslöjar att en polis, tidigare befäl på Norrmalmsspiketen, deltar i en nazistisk demonstration organiserad av det numera nedlagda Svenskarnas parti i Lidköping. Mannen blir igenkänd efter att ha visat andra poliser sin bricka, trots att han inte är i tjänst.
- 2016: "De som kommer hit med annat uppsåt skall tvingas till anpassning, lagföras, slängas ut och när så krävs förintas." En polis uttrycker sin syn på flyktingar i en insändare i Nya Wermlands-Tidningen.
- 2016: "Jag ska ge dig en omgång stryk, akta dig." "Gå för helvete, din jävla dåre, åk hem din jävla arabjävln, åk hem till ditt jävla land, ditt jävla pack." En man spelar in polisens repliker innan han lämnas av i skogen utanför Emmaboda. Mannen uppger också att han misshandlats av polisen i fråga.
- 2017: "Araber är det värsta packet." En verksam polis i Västra Götaland skriver på en öppen Facebooksida med cirka 90 000 medlemmar.
- 2017: "Jag är så jävla trött." En erfaren brottsutredare från Örebro skriver ett uppmärksammat inlägg på Facebook. Det fortsätter: "Det jag kommer att skriva här nedan, är inte politiskt korrekt. Men det skiter jag i. Det jag kommer att torgföra till er alla skattebetalare är förbudet att torgföra för oss statligt anställda. Det renderar i utebliven karriär och utebliven individuell lön. Även fast det är sant. Jag skiter i allt detta, ska snart ändå gå i pension efter 47 år i denna verksamhet. Jag kommer nu och varje vecka framgent att redogöra i detalj för vad som sysselsätter mig som utredare/förundersökningsledare på grova brottsroteln polisen i Örebro. Nu kör vi: Detta har jag hanterat måndag - fredag denna vecka: Våldtäkt, våldtäkt, grov våldtäkt, överfallsvåldtäkt, utpressning, utpressning, övergrepp i rättssak, olaga hot, våld mot polis, hot mot polis, narkotikabrott, grovt narkotika brott, mordförsök, våldtäkt igen, utpressning igen och misshandel. Misstänkta gärningsmän: Ali Mohamad, Mahmod, Mohammed, Mohammed Ali, igen, igen, igen, Christoffer... va är det sant. Ja ett svenskt namn smög sig in i utkanten av ett narkotikabrott, Mohammed, Mahmod Ali, igen och igen."

2013 skapar polisens ID-kontroller i Stockholms tunnelbana stor uppståndelse. Kontrollerna kopplas samman med Reva, ett samarbetsprojekt mellan Polismyndigheten, Kriminalvården och Migrationsverket som syftar till att effektivisera utvisningen av papperslösa. Läs mer på sidan 7.

Den andra informanten beskriver hur "stop and search", en polistaktik vars implementering han varit inblandad i, drabbar en "alldeles för bred målgrupp".¹² Han talar här om en institutionell praktik som kan tänkas resultera i ras-/etnisk profilering (jmf. Justice initiative, 2006; Martens, Shannon & Törnqvist, 2008). Effekten av "detta felaktiga val" blev kritik och bristande tillit hos vissa grupper. Därmed uppstod en svårighet "att skapa trygghet och lösa brott". Förutom ett minskat intresse för att samarbeta med myndigheten har praktiker som

"Vi använder hudfärg som urvalskriterium i vissa lägen. Om du gör en inre utlänningskontroll, som polisen har skyldighet att göra sedan vi gick med i EU, då måste du helt enkelt göra en inre utlänningskontroll. Det går ut på att du ska kontrollera huruvida människor har rätt att befinna sig i landet eller inte."

uppfattas som orätfärdiga, diskriminerande och rasistiska identifierats som ett hinder för social sammanhållning (jmf. Sernhede, 2006; Molina, 2006). Polisens agerande beskrivs också ofta som en tändande gnista i samband med social oro i marginaliserade bostadsområden (Keith, 1993; Dikec, 2007; de los Reyes, et.al., 2014;

Schierup, Ålund & Kings, 2014). Det är därför intressant att informanten omvärderat den strategi han deltagit i att implementera. Istället för att göra om samma misstag har han "läst på och fått erfarenheter". Informanten påminner om vikten av att inte förstå myndigheten som en monolitisk enhet, utan som en föränderlig organisation där motstridiga processer pågår, vilket enskilda poliser formar och formas av.

12) SÄRSKILDA GÄNGINSATSEN (SGI)

Södertörns polismästardistrikt startar 1999 Fittja-kommissionen. Den får senare namnet Särskilda gänginsatsen (SGI). Metoden "stop and search" får här en framträdande roll, vilket innebär att punktmarkera personer och bilar. I ett reportage 2005 i SVT:s Dokument inifrån granskas polisens arbetsmetoder. Det framkommer att polisen stoppar, visiterar och frågar ut i huvudsak män tillhörande etniska minoriteter och grupper som rasifieras enbart på grund av att de rör sig i vissa områden. Programmet leder till att det Socialdemokratiska ungdomsförbundet (SSU) tillsammans med S-kvinnorna anmäler polisen till Diskrimineringsombudsmannen (DO).

Även om institutionella praktiker som leder till ras-/etnisk profilering kan synliggöras genom erkännandet av misstag uppfattar flera informanter att situationer där polisen agerar fel bottnar i kommunikationsproblem med allmänheten. Detta avser i huvudsak medialt uppmärksammade skandaler.

Om vi tittar hur det sett ut de senaste tio åren, på händelser som rör etnisk profilering och rasism, skulle

jag nog säga att Skåne sticker ut. Det handlar om att ledningen på ett väldigt tydligt sätt försvarar en linje: "Vi har inte gjort fel." Det händer överallt att folk gör fel. Men i Skåne, och det här är en subjektiv uppfattning: Sättet som de försvarade romregistret och "apejävlar" på. Det såg inte bra ut.

Informanten menar att det finns viktiga regionala skillnader i polisens kultur: "Skåne sticker ut." Han uttrycker att "folk gör fel" överallt, problemet är att ledningen slätar över den mänskliga faktorn. Det sätt på vilket skandalerna försvarades "såg inte bra ut". Förståelsen av misstag i arbetet öppnar upp för diskussioner om enskilda rötter, men också för kritik av institutionella praktiker och regional poliskultur. Det finns en tendens att reducera detta till en fråga om kommunikationsproblem. Men det möjliggör i sin tur en fördjupad förståelse av erfarenheter av ras-/etnisk profilering. Premissen blir emellertid att det handlar om olycksfall i arbetet snarare än strukturella problem.

Ett erkännande: Rasifierande polispraktiker

I kontrast till det dominerande sättet att förstå frågan beskriver ibland informanterna att ras/etnicitet faktiskt är en central kategori i polisarbetet. Intressant nog betraktar de det då som naturligt, självklart och enligt regelboken. Vissa arbetsuppgifter har helt enkelt etniska och rasifierande förtecken: poliserna diskuterar utlänningskontroller på ett sådant sätt. Även om studien begränsas av att representanter för Säkerhetspolisen avböjt att medverka kan terrorismbekämpning inkluderas här. Även försök att begränsa romska EU-medborgares närvaro i offentliga miljöer ingår i denna kategori.

Vi använder hudfärg som urvalskriterium i vissa lägen. Om du gör en inre utlänningskontroll, som polisen har skyldighet att göra sedan vi gick med i EU, då måste du helt enkelt göra en inre utlänningskontroll. Det går ut på att du ska kontrollera huruvida människor har rätt att befinna sig i landet eller inte. Det gör du på grundval av olika saker. Dels kan det röra sig om en profilering som bygger på att du känner till den här personen. Du vet att han eller hon inte får vara här. Genom underrättelseinformation eller genom andra misstankar. Men sen är det väl självklart så att om du ser två individer i tunnelbanan, den ena lintott och den andra som du. Ja, det är väl inte konstigt att den som letar efter utlänningskontroller automatiskt tittar på dig och inte på lintotten.

Det är "självklart" för informanten att polisen använder hudfärg som urvalskriterium i inre utlänningskontroller, det sker till och med "automatiskt" (jmf. Hydén & Lundberg, 2004). Påståendet bekräftar kritiken mot kåren i kölvattnet av ID-kontroller i Stockholms tunnelbana 2013. Människor stoppades helt enkelt

på grund av sitt utseende, något som strider emot gällande föreskrifter.¹³ Informanten beskriver att polisen har en "skyldighet" att genomföra kontroller sedan Sveriges inträde i EU. Rasifieringen av polisyrsslor legitimeras alltså med hänvisning till politiken. På så sätt förvandlas ras-/etnisk profilering till en fråga om huruvida det är moraliskt rätt eller fel att underordna sig politiska beslut (jmf. Etienne, 2010). En informant beskriver hur han vänder sig emot den rådande politiska utvecklingen.

13) NÄR FÅR INRE UTLÄNNINGSKONTROLLER GENOMFÖRAS?

Inre utlänningskontroller regleras i utlänningslagen. Här framgår att en person som vistas i Sverige är skyldig att visa upp pass eller andra handlingar som styrker att den har rätt att uppehålla sig i landet när polisen kräver det. Av Rikspolisstyrelsens föreskrifter framgår att en inre utlänningskontroll endast får vidtas om det finns "grundad anledning att anta" att personen i fråga saknar laglig rätt att uppehålla sig i landet. Inre utlänningskontroller får inte genomföras enbart till följd av att en person har ett utseende som uppfattas som utländskt eller på grund av språk eller namn.

Sedan gränskontrollerna infördes har man kommenderat trehundra man att jobba med gränssverksamheten, stå på [Öresunds]bron och kontrollera. Det är absolut inte något jag själv skulle välja att göra. Privat tycker jag att det är fel. Jag tycker inte att man ska försvåra för asylsökande. Det är inte human politik. Vi poliser blir ju de som ska genomföra besluten. Detta är något jag absolut inte skulle vilja jobba med. Jag är glad att jag inte kommenderats dit.

Informanten uttrycker glädje över att inte behöva implementera det han uppfattar som inhuman politik. Det han "privat" vänder sig emot är att asylsökande överhuvudtaget ska vara föremål för polisens sökarljus. Argumentet är ett brott med tidigare beskrivningar av ett objektivt och färgblint polisarbete som bör förstås inom ramen för ett konsensusperspektiv. Erkännandet av en relation mellan polisens praxis och politiska beslut öppnar upp för diskussioner ur ett konfliktperspektiv. I förlängningen möjliggör detta en förståelse av polisens roll i att bevara vissa gruppers privilegier på bekostnad av andra gruppers rättigheter. Ur ett konfliktperspektiv blir konsekvensen av den politiska utvecklingen att polisen, snarare än att förebygga kriminalitet, måste försvara nationalstatens administrativa gränser genom kriminaliserande praktiker (jmf. Chambliss, 1994; Durán, 2009). Det som myndigheten åläggs att göra kan inte enbart analyseras utifrån målet att utveckla effektiva och hållbara metoder för brottsbekämpning. Ras-/etnisk profilering måste istället tolkas i relation till en politisk ordning som polisen är satt att bevaka (jmf. van der Leun & van der Woude, 2011; Fassin, 2013).

En diskussion: Plats, inte ras/etnicitet

Medan kriget mot terrorismen och försöken att identifiera människor utan laglig rätt att ta sig in eller uppehålla sig i landet legitimerar att polisens fokus riktas mot etniska minoriteter och grupper som rasifieras, framträder en annan logik i relation till traditionell gatubrottslighet. I skärningspunkten mellan att avfärda och erkänna förekomsten av ras-/etnisk profilering återkommer många poliser till platsens betydelse (jmf. Bass, 2001; Meehan & Ponder, 2002). Informanten nedan hänvisar till Rosengård som "klassiskt exempel", men resonemanget har bäring i relation till flertalet av de 61 bostadsområden som identifierats som särskilt utsatta (Polisen, 2017).

Om vi tar Rosengård, som är ett klassiskt exempel. Folk där är ju från tvåhundra nationaliteter. En övervägande majoritet är utlandsfödda eller har utlandsfödda föräldrar. Och det är klart, har man fokus på Rosengård för att något har hänt där kommer folk med utländsk bakgrund att kontrolleras i högre utsträckning.

Utsagan illustrerar ett återkommande resonemang som både förklarar och legitimerar varför etniska minoriteter och grupper som rasifieras "kontrolleras i högre utsträckning". Polisen fokuserar helt enkelt sina resurser till platser där "något har hänt". Plats möjliggör alltså å ena sidan för informanterna att legitimera och förklara att "folk med utländsk bakgrund" i högre grad stoppas och kontrolleras av polisen. Å andra sidan frånkopplas detta från såväl ras/etnicitet som frågor om strukturell diskriminering och rasism (jmf. Roh & Robinson 2009; Renauer 2012).

"Det är klart, har man fokus på Rosengård för att något har hänt där kommer folk med utländsk bakgrund att kontrolleras i högre utsträckning."

Jag tycker att frågan smaltas av [när begreppet ras/etnicitet används i relation till profilering]. Det är möjligt att det finns någonstans, att det blir effekten. I och med att människor klumpas ihop på det här sättet, inte ges förutsättningar att leva. Då frodas kriminaliteten. Då har du en massa ungdomar som inte har möjlighet att klara sig i skolan och få ett arbete. Vi jobbar mot individer. Då har de kanske utländsk bakgrund eftersom det är de som bor i förorten. Jobbar vi med ekonomisk brottslighet hamnar vi kanske i Djursholm. Där sitter företagarna och blåser samhället på riktigt stora pengar.

Informanten vänder sig mot premissen för rapporten. Kritiken utgår från en föreställning om att studien ansluter sig till en snäv definition av ras-/etnisk profilering, där ras/etnicitet är den enda faktor som föranleder interventioner (jmf. Ramirez, Hoopes & Quinlan, 2003). Han syftar på detta när han beskriver

att "frågan smalnas av". Vad informanten för fram är att ras/etnicitet träder in i polisens arbete som en konsekvens av socioekonomiska faktorer. Frågor om klass tar sig uttryck genom plats: människor med "små förutsättningar att leva", varav flertalet har utländsk bakgrund, "klumpas ihop" i specifika bostadsområden där kriminalitet "frodas". Resonemanget kan sägas böttna i en bred definition av ras-/etnisk profilering. Att polisen riktar sökarljuset mot traditionell gatubrottslighet får enligt informanten konsekvensen att de som sitter på "riktigt stora pengar" hamnar i skuggan (jmf. Chambiliss, 1994).

Poliser spenderar sin tid på offentliga platser för att förhindra brott. Vi rör oss i huvudsak i områden där människor är socialt utsatta och har låga inkomster. Etnicitet har med det hela att göra. För på dessa platser bor i huvudsak invandrare. (...) Att kalla det rasprofilering är svårt. Du kan inte klaga på att det är rasistiskt. Vi måste vara där. Alla indikatorer om var brott begås och var människor är osäkra visar att detta är en hotspot. Det är där vi ska vara.

Också denna informant vänder sig emot premisserna för studien: "Att kalla det rasprofilering är svårt." Samtidigt är förståelsen av ras/etnicitet som en faktor i polisarbete närvarande i resonemanget. Forskning som utgår från en bred definition av ras-/etnisk profilering talar ofta om platsens effekt för fenomenet, och menar att polispraktiker kan vara diskriminerande i sitt utfall. Informanten argumenterar för att polisens fokus på "i huvudsak invandrare" är nödvändigt, eftersom dessa ofta bor på platser där brottsligheten är hög och otryggheten stor. En annan tolkning av resonemanget är att en rasifierad brottsbekämpande agenda förstärks och att strukturell diskriminering i förlängningen legitimeras (jmf. SOU, 2005: 69). Om polisen till följd av "indikatorer om var brott begås" fokuserar på

Än mer avgörande är hur polisen förhåller sig till de platser de väljer att fokusera sina resurser till, det vill säga de strategier som utvecklas på plats.

områden där det bor etniska minoriteter och grupper som rasifieras, kommer det att få konsekvenser för kriminalstatistiken. Den kritiska frågan är att utreda konsekvenserna av ökad respektive minskad poliskontroll för specifika platser. Ett rimligt antagande är att det finns en stark korrelation mellan närvaro/frånvaro av polis och antal brott som upptäcks, inte minst vad gäller mindre allvarliga förseelser. Än mer avgörande är hur polisen förhåller sig till de platser de väljer att fokusera sina resurser till, det vill säga de strategier som utvecklas på plats.

När vi vet att kriminella rör sig i en förort tar vi beslut om åtgärder. Vi tittar inte på om de är chilensare, om de är från Nigeria eller Finland. Vi bestämmer åtgärder i förhållande till området. Till exempel att stoppa bilar. Vi lär oss ganska snabbt att rånargrupperingar kanske gillar att köra Audi RS6:or. Den profilering vi sysslar med då är att vi stoppar alla värsting-Audis i ett område.

Flera informanter som i föregående kapitel vittnar om att de utsatts för ras-/etnisk profilering lyfter fram att det skett under bilkörning. Även om polisen menar att de inte bestämmer åtgärder utifrån vilket land människor som bor i vissa områden kommer från är plats och ras/etnicitet analytiskt förbundna med varandra och svåra att skilja åt. Svenska storstäder är helt enkelt segregerade. Informanten ovan beskriver den polisstrategi som utvecklas när myndigheten blir varse att "kriminella rör sig i en förort". I anslutning till detta bestäms åtgärder: "Den profilering vi sysslar med då är att vi stoppar alla värsting-Audis i ett område." Specifika bilar som signalerar en kriminell stil fungerar som markörer vilka polisen bestämmer sig för att agera på (jmf. Piliavin & Briar, 1967). Liknade utsagor om relationen mellan plats, fordon och vem som blir stoppad återfinns i andra intervjustudier med svenska poliser. Att ha en dyr bil och bo i ett marginaliserat bostadsområde innebär ökad risk för att bli utsatt för rutinkontroller (jmf. Östlund, 2013). Informanten bekräftar alltså att det finns en relation mellan plats och vilka kroppar som misstänkliggörs, även när personen i fråga inte har begått brott. Flera poliser är medvetna om den problematik som följer av detta.

När det blir som i Rinkeby. Den här känslan att folk åker runt och skjuter ihjäl varandra en gång om dagen. Då måste vi öka trycket. (...) Problemet är att vi aldrig kan fiska så att vi bara fångar den fula fisken i nätet. Tyvärr måste vi kontrollera folk som faktiskt inte har med saken att göra. Men det får inte bli så att man ständigt blir kontrollerad, bara för att man bor i ett område. Då förstår jag känslan av orättvisa. Att man känner att man kontrolleras för att ens bil är för fin för området. Att man tycker att det har att göra med ens etniska bakgrund.

Att skilja den "fula fisken" från de laglydiga är grundläggande för polisens framgång. Problemet är att det nät som används inte är finmaskigt nog: "Tyvärr måste vi kontrollera folk som faktiskt inte har med saken att göra." Konsekvensen av att "öka trycket" är att det kan spå på "känslan av orättvisa", att människor uppfattar att kontrollerna "har att göra med ens etniska bakgrund". Fokus på plats gör det alltså möjligt att utifrån polisens logik diskutera ras-/etnisk profilering.

8. AVSLUTANDE DISKUSSION

Det behövs mer forskning kring ras-/etnisk profilering i Sverige. Flera av de studier som refereras till i rapporten bygger på empiriskt material som sträcker sig mer än ett decennium tillbaka i tiden (jmf. Hydén & Lundberg, 2004; Pettersson, 2005). Det finns ett fåtal aktuellare studier (Peterson & Åkerström, 2013; EU-midis, 2017). Men fler kvantitativa och kvalitativa undersökningar krävs för att ras-/etnisk profilering ska kunna förstås i hela sin komplexitet. På så sätt skulle förändringar över tid, men också regionala skillnader bättre kunna identifieras. Ökad förståelse krävs av hur fenomenet påverkar etniska minoriteter och grupper som rasifieras. Hur skiljer sig ras-/etnisk profilering i städer och på landsbygd? Vilka konsekvenser får registrering, terrorismbekämpning, yttre och inre utlänningskontroller och brottsbekämpande strategier riktade mot marginaliserade bostadsområden?

I den offentliga debatten har frågor om ras/etnicitet en framträdande plats. Vissa försöker tona ner dess roll, andra förstår den som central. De informanter som tillhör etniska minoriteter och grupper som rasifieras är medvetna om att de bemöts på ett misstänkliggörande sätt till följd av hur de läses på specifika platser, i specifika situationer. Detta sker också när informanterna själva är utsatta för brott. Polisen måste därför undersökas som en institution som upprätthåller ojämlika maktförhållanden genom ras-/etnisk profilering.

Studien pekar på att fenomenet primärt märks i människors vardag. Informanterna återger i huvudsak rutinkontroller, som för en del ägt rum från tidig ålder. De beskriver att de stoppas flera gånger i månaden, ibland flera gånger på samma dag. Berättelser om möten med polisen avslutas ofta med att det som ägt rum inte är något exceptionellt. Varje enskild situation är öppen för tolkning. Ibland är det till och med svårt för informanterna själva att avgöra varför polisen stoppat just dem. Interaktionen med myndigheten tolkas emellertid utifrån ackumuleringen av erfarenheter där ras/etnicitet genom blickar, frågor och kommentarer gjort sig påmint. Dessa observationer är samstämmiga med internationella studier kring ämnet (jmf. Covington, 2001, Bonikowski, 2004; Glover, 2009; Colacicchi, 2008; Meeks, 2010).

Den avgörande spänningen i materialet är kopplad till förståelsen av rasismens roll i samhället och i kårens arbete. De poliser som intervjuats navigerar utifrån en kompass där ras-/etnisk profilering reduceras till en anomali. Den färgblinda position som i huvudsak dominerar är nära förbunden med en förståelse av

kategorin ras/etnicitet som något trivialt och oskyldigt i yrkespraktiken. Det finns paralleller mellan hur poliserna vänder sig emot studiens premisser och liknande undersökningar i andra delar av världen:

Many police officers consider raising the issue of racial or ethnic profiling to be nothing less than a direct accusation of police racism – both generally and personally. They feel that those who discuss the subject do so in order to imply that all police officers are racists and perform their duties in a racist fashion. Officers feel the sting of this accusation keenly. (...) The most effective response to this type of thinking has been to take the focus off the behavior of individual officers, and instead to take aim at racial profiling as an institutional problem (Harris, 2006: 226-227).

Polisinformaternas argument kring mänskliga misstag och enskilda rötägg skapar en öppning för att diskutera erfarenheter av ras-/etnisk profilering. Den begränsas emellertid av att problemet förvandlas till en fråga om enskilda polisers övertramp. Men ett erkännande av brister vad gäller strukturer, direktiv och praktiker inom polisorganisationen

öppnar upp för möjligheten att ta diskussionen ett steg längre. Påståenden om konsekvenserna av att polisen fokuserar på områden där i huvudsak etniska minoriteter och grupper som rasifieras bor möjliggör en diskussion om ras-/etnisk profilering där de institutionella ramarna blir synliga (jmf. Baas, 2001; Lynch, etl.al, 2013). Informanter

beskriver förvisso att de kan stoppas överallt, inte bara i sina bostadsområden. Att ras/etnicitet tillskrivs en indirekt roll genom platsens betydelse försvårar också ett samtal om de bakomliggande strukturerna, den rasism och diskriminering som reglerar människors livsvillkor. Samtidigt har argumentet kring plats potential. Utifrån polisens logik kan det förklara flera av de erfarenheter som de informanter som drabbas av ras-/etnisk profilering ger uttryck för. Misstanke organiseras genom plats. Plats som analytisk kategori kan därför ses som en nyckel till ett samtal om strukturer, institutionella praktiker och dess konsekvenser.

Detta samtal är i sin tur kopplat till intresset för frågan om ras-/etnisk profilering hos ansvariga. I slutänden är frågan politisk. Ras-/etnisk profilering måste tolkas i

Studien pekar på att fenomenet primärt märks i människors vardag. Informanterna återger i huvudsak rutinkontroller, som för en del ägt rum från tidig ålder. De beskriver att de stoppas flera gånger i månaden, ibland flera gånger på samma dag.

relation till en dominerande agenda (jmf. van der Leun & van der Woude, 2011; Fassin, 2013). Vissa sysslor som polisen åläggs riktar sig specifikt mot etniska minoriteter och grupper som rasifieras. Studien visar att poliser är medvetna om relationen mellan politiska beslut och vilka grupper kårens sökarljus riktas emot.

Informanterna har olika syn på betydelsen av ras/etnicitet i polisarbetet. Men de är samstämmiga i sin vision av en yrkeskår med legitimitet i samhället.

Både de intervjuade poliserna och de som drabbas av profilering betonar vikten av en rättvis rättsskipning. Människor måste kunna lita på att staten erbjuder skydd mot brott. Polisens arbete

Behovet av en fungerande myndighet är alltså ingen vattendelare.

försvåras av att etniska minoriteter och grupper som rasifieras tappar förtroende för myndigheten och därför inte är beredda att samarbeta genom vittnesmål och anmälningar. Behovet av en fungerande myndighet är alltså ingen vattendelare.

Research consistently shows that whites and minorities want the same thing from the police: fair treatment. Minorities are, however, more apt to say that historically they have been treated unfairly and that they do not receive fair treatment even now. This perceived unfairness leads to lower legitimacy ratings, less deference to the law among minorities, and lower levels of cooperation with the police (Schulhofer, Tyler, & Huq, 2011: 374).

Kan denna legitimitet motverka förekomsten av ras-/etnisk profilering och hur ska den i så fall uppnås? Rapporten svarar inte på dessa frågor. Men människor som utsätts för fenomenet vittnar om hur oproportionerlig kontroll och övervakning av specifika grupper och platser, registrering på basis av ras/etnicitet, slentrianmässigt misstänkliggörande av människor, oförklarliga kontroller, glåpord och hot om våld, prioriteringar att stoppa människor för mindre allvarliga förseelser samtidigt som grövre brottslighet pågår samt oviljan att erkänna och åtgärda rasism inom kåren, är faktorer som inte bara försvagar polisens legitimitet, utan också producerar trauman, hos enskilda och i samhällsgemenskapen.

9. REFERENSER

- Alexander, M (2012). *The new Jim Crow: mass incarceration in the age of colorblindness*. New York, New Press.
- Amar, P. (2010). "Introduction: New racial missions of policing: comparative studies of state authority, urban governance, and security technology in the twenty-first century" *Ethnic and racial studies*, 33(4), 575-592.
- Amnesty International (2004). *Threat and humiliation. Racial Profiling, Domestic Security, and Human Rights in the United States*. Amnesty International USA, New York.
- Andersson, S. (2016). *Skälig misstanke*. Diss., Stockholms universitet, Stockholm.
- Arena idé (2014). *Att agera juridiskt mot etnisk profilering*. Stockholm, Arena idé.
- Aspers, P. (2011). *Etnografiska metoder: att förstå och förklara samtiden*. Malmö, Liber.
- Bahdi, R. (2003). "No exit: Racial profiling and Canada's war against terrorism". *Osgoode Hall LJ*, 41(2-3), 293-318.
- Peterson, A. & Åkerström, M. (2013). *Den sorterande ordningsmakten: studier av etnicitet och polisiär kontroll*. Malmö, Bokbox.
- Barlow, D. E., & Barlow, M. H. (2002). "Racial profiling: A survey of African American police officers". *Police Quarterly*, 5(3), 334-358.
- Bass, S. (2001). "Out of Place: Petit Aparthedi and the Police". I Milovanovic, D., & Russell-Brown, K. (Eds.). *Petit apartheid in the US criminal justice system: The dark figure of racism*. North Carolina, Carolina Academic Press.
- Beckman, L. (2005). *Grundbok i idéanalys: det kritiska studiet av politiska texter och idéer*. Stockholm, Santérus.
- Bonikowski, B. (2004). "Flying While Arab (Or Was It Muslim? Or Middle Eastern?): Racial Profiling After 9/11". *The Discourse of Sociological Practice*, 6(2), 315-328.
- Broberg, A. (2014). "Romregister kan vara etnisk profilering". *Svenska Dagbladet*, 20 februari, 2014.
- Buerger, M. E., & Farrell, A. (2002). "The evidence of racial profiling: Interpreting documented and unofficial sources". *Police Quarterly*, 5(3), 272-305.
- Bulmer, M. & Solomos, J. (red.) (2004). *Researching race and racism*. London, Routledge.
- Bursell, M. (2016). *Kedjor av händelser: en analys av anmälningar om diskriminering från muslimer och förmodade muslimer*. Stockholm, Diskrimineringsombudsmannen.
- Cantwell, O. (2017). "En gång i tiden var kurder det hemskaste som fanns". *Aftonbladet*, 23 april, 2017.
- Chambliss, W. J. (1994). "Policing the ghetto underclass: The politics of law and law enforcement". *Social Problems*, 41(2), 177-194.
- Colacicchi, P. (2008). "Ethnic profiling and discrimination against Roma in Italy: New developments in a deep-rooted tradition". *Roma rights*, 2, 35-44.
- Covington, J. (2001). "Rounding up the Usual Suspects: Racial profiling in the War on Drugs". I Milovanovic, D., & Russell-Brown, K. (Eds.). *Petit apartheid in the US criminal justice system: The dark figure of racism*. North Carolina, Carolina Academic Press.
- Dalen, M. (2008). *Intervju som metod*. Malmö, Gleerups utbildning.
- de los Reyes, P., Hörnqvist, M., Boréus, K., Estrada, F., Flyghed, J., González Arriagada, A., & Markus, L. (2014). "Bilen brinner... men problemen är kvar": *Berättelser om Husbyhändelserna i maj 2013*. Stockholm, Stockholmia förlag.
- Dikec, M (2007). *Badlands of the republic: space, politics, and urban policy*. Oxford, Blackwell.
- Diskrimineringsombudsmannen (2014). *Beslut med rekommendationer till Polismyndigheten*. Ärende GRA 2013/617. Handling 34.
- Ds (2014:8). *Den mörka och okända historien: vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet*. Stockholm, Fritzes offentliga publikationer.
- Durán, R. (2009). "Legitimated oppression: Inner-city Mexican American experiences with police gang enforcement". *Journal of Contemporary Ethnography*, 38(2), 143-168.
- Equality and Human Rights Commission (2010). *Stop and think: A critical review of the use of stop and search powers in England and Wales*. London, EHRC.
- Ericsson, M. (2015). *Exkludering, assimilering eller utrotning? "Tattarfrågan" i svensk politik 1880-1955*. Diss. Lunds universitet, Lund.
- Etienne, M. (2010). "Making Sense of the Ethnic Profiling Debate". *Mississippi Law Journal*, 80, 1523-1538.
- EU-Midis (2010). *Europeiska unionens enkät om minoriteter och diskriminering. Data i fokus-rapport. Poliskontroller och minoriteter*. Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter (FRA).
- EU-Midis (2017). *Second European Union Minorities and Discrimination Survey. Muslims – Selected findings*. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA).

- Fassin, D. (2013). *Enforcing Order. An Ethnography of Urban Policing*. Polity Press, Cambridge.
- Faith Matters (2016). *In numbers: counter-terrorism powers disproportionately affect ethnic and religious minorities in Britain*. Tillgänglig [18 sep -17]: <https://www.faith-matters.org/2016/05/18/numbers-counter-terrorism-powers-disproportionately-affect-ethnic-religious-minorities-britain>
- Finstad, L. (2000). *Politiblikket*. Oslo, Pax.
- Flyghed, J., Hörnqvist, M., Bäcklin, B., Nordén, E., & Schoultz, I. (2011). *Variifrån kommer hotet: Perspektiv på terrorism och radikaliserings*. Rapport 2011:2. Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Gardell, M. (2016). *Raskrigaren: seriemördaren Peter Mangs*. Stockholm, Pocketförlaget.
- Glover, K. S. (2009). *Racial profiling: Research, racism, and resistance*. Maryland, Rowman & Littlefield Publishers.
- Goodey, J. (2006). "Ethnic profiling, criminal (in)justice and minority populations". *Critical criminology*, 14(3), 207-212.
- Gounev, P., & Bezlov, T. (2006). "The Roma in Bulgaria's criminal justice system: from ethnic profiling to imprisonment". *Critical Criminology*, 14(3), 313-338.
- Granér, R. (2004). *Patrullerande polisens yrkeskultur*. Diss., Lunds universitet, Lund.
- Görtz, D. (2015). *Etnifierade polispraktiker: hur etnicitet görs i polisens vardag*. Diss., Lunds universitet, Lund.
- Hallin, P. O., Jashari, A., Listerborn, C., Popoola, M. (2010). *Det är inte stenarna som gör ont: röster från Herrgården, Rosengård – om konflikter och erkännande*. Urbana studier, Malmö högskola.
- Harris, D. A. (2006). "US experiences with racial and ethnic profiling: History, current issues, and the future". *Critical criminology*, 14(3), 213-239.
- Hayle, S., Wortley, S., & Tanner, J. (2016). "Race, street life, and policing: Implications for racial profiling". *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 58(3), 322-353.
- Heumann, M., & Cassak, L. (2003). *Good cop, bad cop: Racial profiling and competing views of justice*. New York, Peter Lang.
- Holmberg, L. (2003). *Policing stereotypes: A qualitative study of police work in Denmark*. Glienicke/Berlin, Madison/Wis.: Galda und Wilch Vlg.
- Hydén, S & Lundberg, A (2004). *Inre utlänningskontroll i polisarbete: mellan rättsstatsideal och effektivitet i Schengens Sverige*. Diss. Linköpings universitet, Linköping.
- Hydén, S. (2006). "Diskriminering på köpet – etnisk profilering i polisarbete". I Fransson, O. & Fryklund, B. (red.). *Migration och professioner i förändring*. Institutet för flervetenskaplig forskning, Malmö högskola.
- Justice initiative (2006). *Addressing Ethnic Profiling by Police. A Report on the Strategies for. Effective Police Stop and Search Project*. New York, Open Society Institute.
- Kalonaityté, V., Kawesa, V. & Tedros, A. (2007). *Att färgas i Sverige: upplevelser av diskriminering och rasism bland ungdomar med afrikansk bakgrund i Sverige*. Stockholm, Diskrimineringsombudsmannen.
- Keith, M. (1993). *Race, riots and policing: lore and disorder in a multi racist society*. London, UCL Press.
- Kumlin, J. (2014). *Delar av mönster: en analys av upplevelser av diskriminering och diskriminerande processer*. Stockholm, Diskrimineringsombudsmannen.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund, Studentlitteratur.
- Lind, J., et.al. (2016). "Jakt på papperslösa gör oss till en polisstat". *Svenska Dagbladet*, 3 oktober, 2016.
- Lynch, M., Omori, M., Roussell, A., & Valasik, M. (2013). "Policing the 'progressive' city: The racialized geography of drug law enforcement". *Theoretical criminology*, 17(3), 335-357.
- Masri, M. (2017). *Brev till en seriemördare*. Sverige, TriArt Film.
- Martens, P., Shannon, D. & Törnqvist, N. (2008). *Diskriminering i rättsprocessen: om missgynnande av personer med utländsk bakgrund*. Stockholm, Brottsförebyggande rådet.
- Meehan, A. J., & Ponder, M. C. (2002). "Race and place: The ecology of racial profiling African American motorists". *Justice Quarterly*, 19(3), 399-430.
- MEEKS, K. (2010). *Driving While Black: Highways, shopping malls, taxi cabs, sidewalks: How to fight back if you are a victim of racial profiling*. New York, Broadway Books.
- Milovanovic, D., & Russell-Brown, K. (Eds.). (2001). *Petit apartheid in the US criminal justice system: The dark figure of racism*. North Carolina, Carolina Academic Press.
- Ministry of Justice (2015). *Statistics on Race and the Criminal Justice System 2014. A Ministry of Justice publication under Section 95 of the Criminal Justice Act 1991*.
- Molina, I. (2006). "Mångkulturella förorter eller belägrade rum". I SOU 2006:73. *Den segregrande integrationen: Om social sammanhållning och dess hinder*. Stockholm, Fritzes offentliga publikationer.

- Mångkulturellt centrum (2014). *Afrofobi: en kunskapsöversikt över afrosvenskars situation i dagens Sverige*. Mångkulturellt centrum, Tumba.
- Nagra, B., & Maurutto, P. (2016). "Crossing Borders and Managing Racialized Identities: Experiences of Security and Surveillance Among Young Canadian Muslims". *Canadian Journal of Sociology*, 41(2), 165–194.
- Omi, M. & Winant, H. (1986). *Racial formation in the United States: from the 1960s to the 1990s*. New York, Routledge.
- Pettersson, T. (2005). *Polisingripanden vid eget bruk av narkotika: särbehandlas personer med utländsk bakgrund?* Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Piliavin, I., & Briar, S. (1964). "Police encounters with juveniles". *American journal of sociology*, 70(2), 206-214.
- Polisen (2015). *Utsatta områden – Social ordning, kriminell struktur och utmaningar för polisen*. Nationella operativa avdelningen, Stockholm.
- Polisen (2017). *Utsatta områden: Social ordning, kriminell struktur och utmaningar för polisen*. Nationella operativa avdelningen, Stockholm.
- Ramirez, D. A., Hoopes, J., & Quinlan, T. L. (2003). "Defining racial profiling in a post-September 11 world". *Am. Crim. L. Rev.*, 40(3), 1195-1234.
- Renauer, B. C. (2012). "Neighborhood variation in police stops and searches: A test of consensus and conflict perspectives". *Police quarterly*, 15(3), 219-240.
- Rikspolisstyrelsen (2014). *Inre utlänningskontroll. Tillsynsrapport 2014:14*.
- Roh, S., & Robinson, M. (2009). "A geographic approach to racial profiling: The microanalysis and macroanalysis of racial disparity in traffic stops". *Police Quarterly*, 12(2), 137-169.
- Russell, K. K. (1998). "Driving while black: Corollary phenomena and collateral consequences". *BCL Rev.*, 40, 717-731.
- Schierup, C. U., Ålund, A., & Kings, L. (2014). "Reading the Stockholm riots – a moment for social justice?". *Race & Class*, 55(3), 1-21.
- Schulhofer, S., Tyler, T. & Huq, A. (2011). "American Policing at a Crossroads: Unsustainable Policies and the Procedural Justice Alternative". *Journal of criminal law and criminology*. 101(2): 335-374.
- Sernhede, O. (2006). "Förortens "hotfulla" unga män. Andrafieringens geografi och behovet av alternativ till stigmatisering och kriminalisering". I SOU 2006:73. *Den segregerade integrationen: Om social sammanhållning och dess hinder*. Stockholm, Fritzes offentliga publikationer.
- SOU (2005:69). Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering. *Sverige inifrån: röster om etnisk diskriminering*. Fritzes offentliga publikationer, Stockholm.
- SOU (2006:30). Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering. *Är rättvisan rättvis? Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättssystemet*. Stockholm, Fritzes offentliga publikationer.
- Säkerhetspolisen (2010). *Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige*. Stockholm, Säkerhetspolisen.
- van der Leun, J. P., & van der Woude, M. A. (2011). "Ethnic profiling in the Netherlands? A reflection on expanding preventive powers, ethnic profiling and a changing social and political context". *Policing and society*, 21(4), 444-455.
- Welch, K. (2007). Black criminal stereotypes and racial profiling. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 23(3), 276-288.
- Wibeck, V. (2010). *Fokusgrupper: om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund, Studentlitteratur.
- Wieslander, M. (2014). *Ordningmakter inom ordningmakten: Diskurskamp, dilemman och motstånd i blivande polisens samtal om mångfald*. Diss. Linköpings universitet, Karlstad.
- Wilkins, V. M., & Williams, B. N. (2008). "Black or blue: Racial profiling and representative bureaucracy". *Public Administration Review*, 68(4), 654-664.
- Östlund, E. (2013). "Polisens sökarljus. Etnicitet som urskilningsfaktor i det operativa polisarbetet och hur den legitimeras". I Peterson, A. & Åkerström, M. *Den sorterande ordningmakten: studier av etnicitet och polisiär kontroll*. Malmö, Bokbox.

WE EMPOWER PEOPLE

Sergels torg 12
111 57 Stockholm, Sweden
Phone: +46 8 545 277 30
info@crd.org
www.crd.org

Civil Rights Defenders är en oberoende expertorganisation som grundades 1982. Vi försvarar mänskliga rättigheter i Sverige och runt om i världen.